

OS USOS LINGÜÍSTICOS NAS INTERACCIÓN FAMILIARES

As conductas lingüísticas propias da rede familiar constitúen un excelente indicador da vitalidade dunha lingua por ser este, quizais, o dominio onde a fala se manifesta cun maior grao de espontaneidade³⁸. A familia como institución adquire unha importancia peculiar no caso de Galicia ó tratarse dunha sociedade na que, tradicionalmente, membros de diversas xeracións compartiron, e nalgúns casos aínda comparten, os mesmos fogares durante décadas. Isto é así sobre todo no medio rural, onde a convivencia entre a xeración dos avós e a dos netos resultaba determinante no proceso de transmisión oral da lingua. Quere dicir que, con frecuencia, estamos ante un ámbito familiar dominado por un complexo sistema de interaccións.

³⁸ A vitalidade dunha lingua adoita ser medida en función da interrelación de factores coma os seguintes: estatus, número de falantes, apoio institucional, etc. De acordo con isto, establécese un continuo entre os grupos lingüísticos que abrangue desde aqueles cunha grande vitalidade ata os que presentan un baixo nivel de vitalidade. En medios bilingües, habitualmente identifícase a lingua con máis vitalidade como a lingua dominante.

No caso de fogares nos que convive máis dunha xeración, o estudio dos hábitos lingüísticos familiares é de gran utilidade á hora de valorar e ponderalo cambio lingüístico, a transmisión da lingua de pais a fillos e os procesos de incorporación dunha variedade lingüística distinta da tradicional na familia. Algúns destes aspectos son de capital importancia en comunidades onde coexisten linguas distintas. Outros, pola súa parte, tamén poden ser de interese en situacións de monolingüismo.

Tal como quedou exposto no capítulo 2, cando abordámo-la redacción do cuestionario definitivo decidimos introducir un abano amplo de preguntas relacionadas cos usos lingüísticos no seo dos intercambios familiares. As preguntas pódense agrupar segundo o papel asignado nelas ó entrevistado: dun lado, aparecen cuestións nas que o entrevistado é o axente da actividade verbal, é dicir, trátase de preguntas que inciden na lingua ou linguas usadas polo entrevistado cando se dirixe a outros membros da súa familia (p. 27, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53 e 54 do cuestionario); doutro lado, sitúanse as preguntas nas que o entrevistado é o receptor (p. 19 e 20) ou nas que non é nin receptor nin emisor (p. 21 e 22, relativas ós usos dos pais entre si e dos pais cos avós respectivamente). Este tecido completábase cunha serie destinada a saber cal era a lingua habitual dos familiares das dúas xeracións anteriores ó entrevistado³⁹.

Aquí centrarémonos na análise das preguntas que teñen o entrevistado como axente, sen desestimar algúns comentarios sobre as respostas obtidas noutras preguntas do cuestionario.

Como se explica no capítulo 2, no que resta do volumen, traballaremos con puntuacións medias que van do 1 (uso exclusivo do galego) ó 4 (uso exclusivo do castelán), sendo 2.5 un valor que indica un uso similar das dúas linguas.

Empezaremos por unha descrición da situación xeral de Galicia. Nun segundo epígrafe, serán os seis sectores seleccionados o obxecto das análises, seguindo, máis ou menos, as mesmas pautas que para o conxunto de Galicia.

³⁹ Para unha análise polo miúdo das variables que teñen que ver coa lingua habitual das dúas xeracións anteriores ó entrevistado, véxase o capítulo precedente.

4.1. Usos lingüísticos coa familia en Galicia

Os mapas 18, 19, 20, 21, 22 e 23, que aparecen no anexo 1, son de utilidade para facérmolos unha idea xeral dos usos do entrevistado coa familia nos 34 sectores en que se dividiu Galicia para o MSG. O mapa 18 recolle unha media xeral elaborada a partir das variables *Lingua cos avós*, *Lingua cos pais*, *Lingua cos irmáns*, *Lingua coa parella* e *Lingua cos fillos*, nas que nos centraremos na maior parte deste capítulo. Trátase, pois, dunha media das medias. Nel preséntanse catro agrupacións de sectores. No primeiro grupo (puntuacións medias que van de 2.0 a 2.49) aparecen aqueles sectores cunha media de uso lixeiramente favorable ó castelán. Aínda que só se trata de tres sectores (A Coruña, Ferrol e Vigo), o feito de estaren habitados polo 22% da poboación galega de 16 ou máis anos indúcenos a prestarlles unha atención especial. O segundo grupo consta de catro sectores, que inclúen as cidades orientais, ademais de Pontevedra e as vilas grandes da provincia co mesmo nome (Pontevedra-2), nalgúns casos fortemente vinculadas á área metropolitana de Vigo. Neste caso caracterízanse por seren sectores nos que o galego é a lingua maiormente usada dentro da familia, aínda que cunha marcada presenza do castelán (medias entre 2.5 e 2.99), sobre todo na cidade de Pontevedra. Por último, nos outros dous grupos aparecen os sectores nos que o galego ten unha elevada presenza dentro da familia. Entrámbolos dous aglutinan o 66.1% da poboación, con medias que van do 3 de Santiago ó 3.83 de Coruña-8⁴⁰.

No mapa 19 preséntanse as medias da lingua usada cos avós. Nel constátase que no conxunto de Galicia tan só hai un sector no que estes usos sexan favorables ó castelán: trátase do concello de Ferrol, que presenta unha media de 2.46. En 30 dos 34 sectores as medias desta variable superan a puntuación de 3. No resto dos mapas desta serie (20

⁴⁰ As puntuacións medias en cada un dos sectores son as seguintes:

Grupo-1: Ferrol, 2.20; Vigo, 2.27; A Coruña, 2.35.

Grupo-2: Pontevedra, 2.60; Pontevedra-2, 2.80; Ourense, 2.91; Lugo, 2.92.

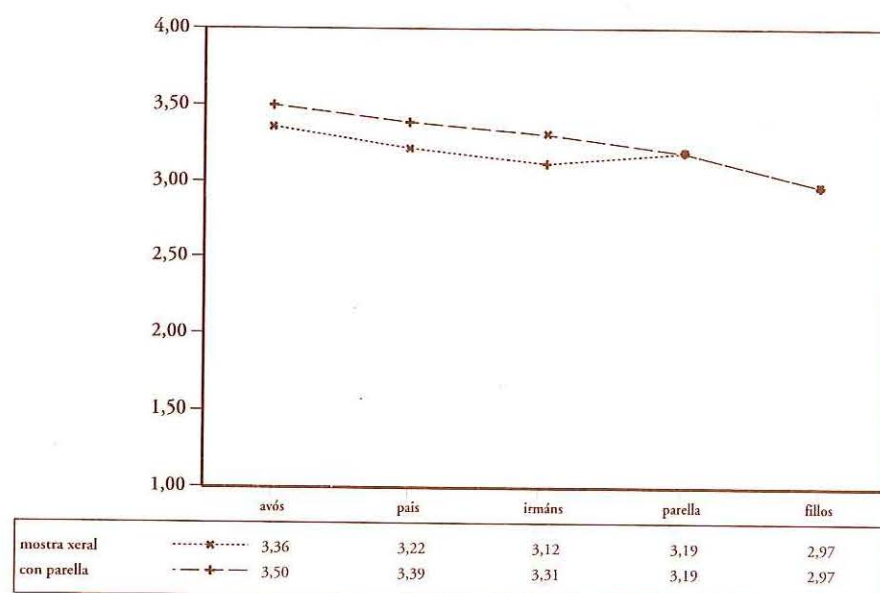
Grupo-3: Santiago, 3; Pontevedra-5, 3.16; Coruña-4, 3.18; Coruña-6, 3.19; Pontevedra-6, 3.22; Lugo-2, 3.23; Pontevedra-7, 3.29; Coruña-9, 3.30; Pontevedra-8, 3.36; Pontevedra-4, 3.43; Ourense-2, 3.43; Coruña-11, 3.50; Ourense-4, 3.58; Pontevedra-8, 3.58; Lugo-4, 3.59; Coruña-5, 3.64; Coruña-7, 3.64; Lugo-3, 3.66; Ourense-3, 3.67; Pontevedra-10, 3.69; Pontevedra-11, 3.74; Lugo-5, 3.75; Coruña-10, 3.77; Lugo-6, 3.78; Ourense-5, 3.79; Ourense-6, 3.79; Coruña-8, 3.83.

a 23) pódese ver que o número de sectores cunha media que indique predominio do galego é menor. Así, no caso das interaccións cos pais e coa parella son 27 os sectores con puntuación superior a 3; no uso cos irmáns o número é de 26, e de 21 para falar cos fillos.

Isto danos unha idea de como están distribuídos os usos lingüísticos familiares nas diversas unidades en que dividimos Galicia. A continuación analizáremo-la situación tomando Galicia como unha unidade.

Se considerámo-la familia como un espacio singular, podemos extraer unha media das medias que sirva de centro de gravidade: 3.17. O gráfico 4.1 recolle a elevada presenza do galego na maior parte das interaccións, con medias superiores a 2.5⁴¹.

Gráfico 4.1
Medias de uso coa familia en Galicia

⁴¹ As desviacións típicas oscilan entre o 1.12 da variable *Lingua cos avós* e o 1.24 da variable *Lingua cos irmáns*. Hai que recordar que estamos traballando cunha escala que vai de 1 a 4. Por tanto, podemos concluír que a dispersión interna de cada variable con respecto á media é bastante alta. A desviación típica é unha medida de dispersión de grande utilidade estatística que reflicte a separación das puntuacións respecto da media nunha variable determinada.

Obsérvase, sen embargo, un descenso continuado, só lixeiramente mitigado na lingua coa parella, desde a lingua cos avós á lingua cos fillos; a diferenza é de 0.39 puntos entre os valores extremos. O incremento que se aprecia na lingua coa parella debe ser matizado, dado que as medias das diferentes variables non están calculadas sobre a mesma porcentaxe de entrevistados. A poboación que responde á lingua usada cos pais, por exemplo, é o 97.1% da mostra. A que contesta á lingua usada coa parella, en cambio, constitúe tan só o 74.3% da mostra, que son, obviamente, aqueles que teñen parella. Se elaborámo-las medias sobre este 74.3% de poboación, é dicir, excluindo en calquera das interaccións aqueles que non teñen parella, o enganoso ascenso da parella convértese na tendencia xeral ó descenso progresivo. Podemos velo con maior claridade no gráfico 4.1, onde unha das liñas mostra as medias de uso unicamente daqueles entrevistados que teñen parella. Tendo en conta que a xente nova é a que en menor medida afirma ter parella, non debe estrañar que as puntuacións sexan máis elevadas. Como xa se ten dito, a idade é unha das variables que divide de forma máis clara o espectro social de Galicia en galego ou castelanfalantes habituais; o galego aparece con menos frecuencia nos menores de 26 anos ca en calquera outro grupo de idade, e a maior parte da poboación sen parella pertence precisamente a ese grupo (tan só un 4.9% dos que teñen parella son menores de 26 anos)⁴². Como a subida do uso do galego na parella é unha tendencia que se aprecia na maioría dos gráficos, haberá que ter presente este fenómeno en cada un dos casos.

No cuestionario do MSG incluíronse varias preguntas destinadas a coñecer-lo influxo dos usos lingüísticos dun membro da parella sobre os do outro (p. 55 e 56). Entre os entrevistados con parella, un 7.6% contestou que a lingua do outro membro condicionou a súa propia⁴³. Desta porcentaxe, nun 51.2% dos casos o condicionamento favoreceu o castelán e nun 48.8% o galego. O aspecto máis interesante deste fenómeno é que aparecen certas diferenzas entre os sexos. En primeiro lugar, as mulleres son algo máis proclives ó cambio por influxo da súa parella cós homes, xa que do 7.6% que se viu influenciado polo outro

⁴² Para unha visión máis polo miúdo da relación da lingua coa idade, véxase o capítulo 4.

⁴³ A distribución da lingua habitual deste 7.6% é a seguinte: 'só galego', 3.5%; 'máis galego ca castelán', 41.1%; 'máis castelán ca galego', 46.9%; 'só castelán', 8.6%. Como se pode ver, case 9 de cada 10 son bilingües.

membro da parella, un 57.8% son mulleres e un 42.2% homes; neste caso non se pode falar dunha diferenza estatisticamente significativa, xa que temos unha distribución moi parecida á do total da nosa mostra: 46.8% de homes e 53.2% de mulleres). Sen embargo, onde aparecen diferenzas máis interesantes é na orientación do cambio: entre os que se viron condicionados a favor do galego hai un 66.3% de mulleres, mentres que a favor do castelán a porcentaxe de homes chega ata o 50.4%.

Cadro 4.1. Orientación do cambio de lingua por influxo da parella segundo o sexo

	Homes	Mulleres
A favor do castelán	61%	44%
A favor do galego	39%	56%
	100%	100%

O cadro anterior mostra a diferenza entre homes e mulleres verbo da tendencia ó cambio. Este cadro serve para complementalos comentarios feitos no parágrafo anterior. Neste caso a lectura facémola partindo da variable sexo e non da tendencia do cambio. As conclusións, sen embargo, son parecidas, xa que os homes tenden máis a cambiar cara ó castelán e as mulleres cara ó galego.

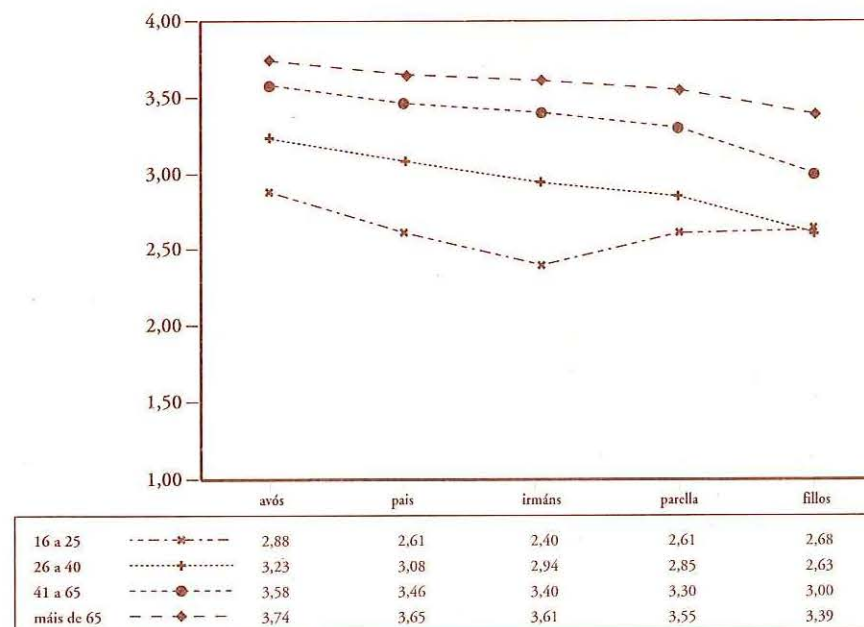
4.1.1. Usos lingüísticos coa familia segundo a idade

A partir dos datos do gráfico 4.1 pódese inferir que o monolingüismo en galego só descende cando son os fillos os interlocutores (2.97)⁴⁴. Este feito é especialmente significativo se o referimos a dous aspectos intimamente relacionados e de crucial importancia para a situación futura da lingua galega: o proceso de transmisión das linguas e a vitalidade lingüística. O descenso, aparentemente continuado nos últimos 50 anos, parece mostrar unha tendencia distinta nos entrevistados

⁴⁴ As porcentaxes do valor 4 ('só galego') en cada unha das interaccións son as seguintes: con avós, 72%; con pais, 67.4%; con irmáns, 62.7%; coa parella, 65.2%; cos fillos, 53.7%.

máis novos. Pódese apreciar este feito no gráfico 4.2, relativo á lingua usada cos membros da familia nos distintos grupos de idade. Nos menores de 26 anos aparece unha media de uso cos fillos lixeiramente máis elevada cá media de uso cos pais, coa parella ou cos irmáns, sendo o único caso onde as medias cos fillos son máis elevadas cás dos outros familiares.

Gráfico 4.2
Medias de uso coa familia segundo a idade en Galicia

Este fenómeno confirma as tendencias, apuntadas no capítulo precedente, de que a desgaleguización foi máis intensa na xeración dos pais. Unha primeira lectura pon de manifesto certo grao de galeguización que, nembargante, debe matizarse, tendo en conta, por exemplo, que tan só un 10.5% dos entrevistados menores de 26 anos ten fillos. Se calculámo-las medias deste último subgrupo, a subida que apreciábamos anteriormente resulta enganosa. As medias que figuran a seguir corresponden ós entrevistados menores de 26 anos que teñen fillos:

Cadro 4.2. *Medias de uso cos familiares nos entrevistados menores de 26 anos con fillos*

Avós	3.23
Pais	3.08
Irmáns	2.89
Parella	2.92
Fillos	2.68

Como se ve, as medias cos fillos volven se-las máis baixas. Se comparámo-los datos deste cadro cos do gráfico 4.2, pódese observar que os entrevistados con fillos de 25 ou menos anos fan un maior uso do galego nos intercambios familiares cós que non teñen descendencia. Esta inversión da tendencia maioritaria está relacionada coa procedencia social destes entrevistados. Segundo os datos do MSG, existe certa vinculación entre o feito de ter fillos antes de face-los 26 anos e a procedencia social dos suxeitos. De feito, un 69.2% ten estudos primarios, un 53.3% pertence á clase social media-baixa e un 55.5% vive no medio rural⁴⁵.

Se tomámo-los entrevistados con fillos nos outros grupos de idade seguen aparecendo diferencias, pero excesivamente reducidas para que resulte pertinente comentalas.

Así como no gráfico 4.1 se destacaba a vantaxe para o galego nas medias de tódalas interaccións, no gráfico 4.2 ponse de manifesto que entre os maiores de 40 anos este predominio é aínda máis marcado. En efecto, as medias dos dous grupos de superior idade están por riba das do conxunto de Galicia. O comportamento máis estable é o que atopamos nos maiores de 65 anos aínda que, coma no resto dos casos, volve manifestarse a tendencia xeral á diminución cando son os fillos os interlocutores⁴⁶. A caída máis forte aparece no grupo de 26 a 40 anos, con

⁴⁵ Cfr. coas porcentaxes do total da mostra: estudos primarios, 59.4%; clase social media-baixa, 46.9%; hábitat de residencia rural, 50.3%.

⁴⁶ Esta estabilidade tamén se reflicte na menor desviación típica que aparece nos maiores de 65, fronte ó que ocorre nos outros grupos de idade:

	cos avós	cos pais	cos irmáns	coa parella	cos fillos
16-25 anos	1.28	1.34	1.36	1.35	1.34
26-40 anos	1.19	1.26	1.30	1.31	1.28
41-65 anos	.95	1.06	1.07	1.14	1.22
+ 65 anos	.76	.88	.90	.97	1.07

0.60 puntos de diferenza entre a lingua utilizada cos avós e a lingua usada cos fillos. Nos menores de 40 anos as medias son máis baixas cás da totalidade de Galicia. Aínda así, agás nas interaccións cos irmáns nos menores de 26 anos (media de 2.40), as puntuacións favorecen o galego en calquera dos grupos de idade.

4.1.2. Usos lingüísticos coa familia segundo os estudos

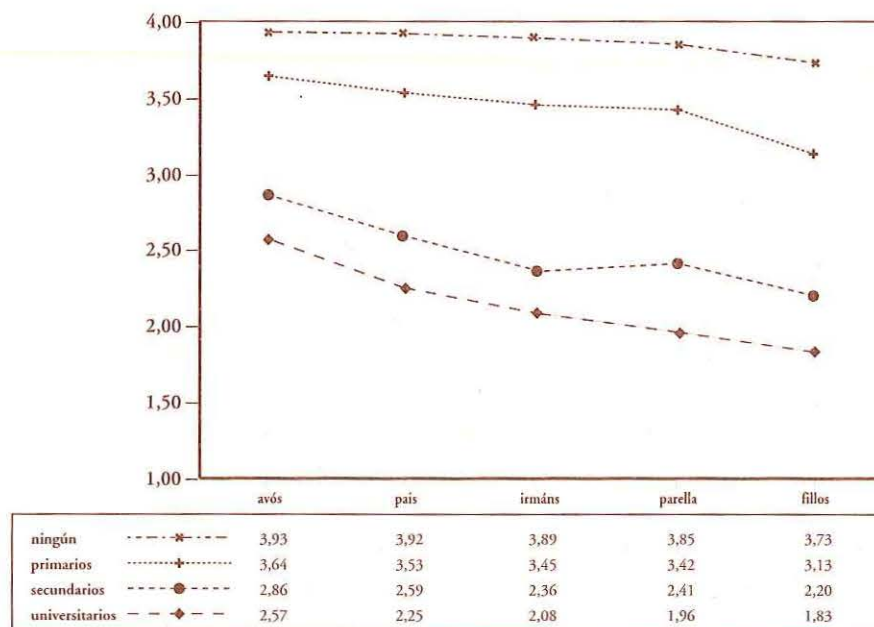
No gráfico 4.3, onde presentámo-las medias da lingua falada cos distintos familiares segundo os estudos dos entrevistados, conséntase que o uso do galego é menor canto máis ascende o nivel académico dos entrevistados. Como xa vimos ó estudia-la lingua habitual, o predominio do galego cando o entrevistado fala cos seus familiares é practicamente absoluto nos que carecen de estudos. Entre estes, o trazo máis salientable é a homoxeneidade na lingua utilizada coas distintas xeracións, sendo a diferenza entre avós e fillos de só 0.20 puntos. O galego tamén é a lingua predominante nos que teñen estudos primarios, aínda que cunha maior diferenza entrambas xeracións (0.51 puntos), consecuencia dun apreciable descenso cos fillos. Nos entrevistados con estudos secundarios, e sobre todo nos que acadaron estudos universitarios, o castelán é a lingua preferida para falar cos distintos membros da familia. Unicamente se exceptúan os intercambios cos avós e, nos falantes con estudos secundarios, tamén cos pais. Pero, tanto con uns coma con outros, as puntuacións son moi inferiores ás medias xerais reflectidas no gráfico 4.1.

Anteriormente dixemos que a idade correlacionaba coa lingua usada na familia, sendo nos maiores de 65 onde o galego superaba en calquera interacción a media de 3.35. Sen embargo, se temos en conta a relación da idade cos estudos, as medias dos maiores de 65 anos con estudos secundarios ou universitarios son claramente favorables ó castelán, salvo nos usos cos avós. No caso da lingua usada cos fillos, as puntuacións medias deste grupo son inferiores a 2 (1.92 nos falantes con estudos medios e 1.82 naqueles con estudos universitarios).

4.1.3. Usos lingüísticos coa familia segundo a clase social

A complexidade da conexión entre factores macrosociolóxicos e a conducta lingüística ponse de manifesto ó estudia-la clase social,

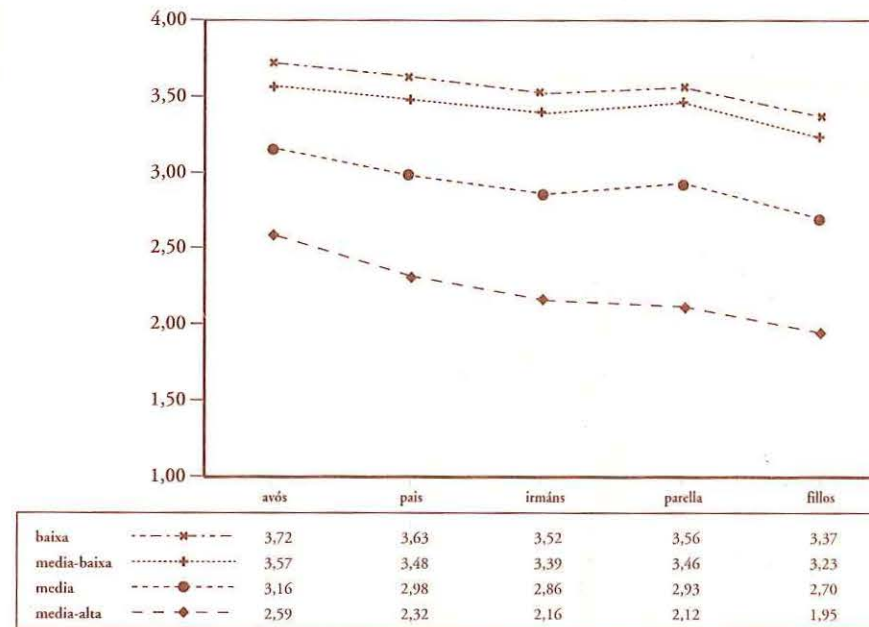
Gráfico 4.3
Medias de uso coa familia segundo os estudos en Galicia

por tratarse dunha variable de difícil caracterización⁴⁷. No gráfico 4.4 aparecen as medias por clase social segundo as estimacións que desta variable fixeron os entrevistadores a partir de diferentes indicadores, tal como foi explicado con anterioridade. O máis salientable é a grande similitude entre as clases baixa e media-baixa, onde o galego está moi presente en calquera das situacións comunicativas. Mais, como ocorre noutros cruzamentos, apréciase un descenso do galego nas conversas cos fillos, producíndose unha ruptura na habitual homoxeneidade. A medida que nos situamos nas clases máis favorecidas socialmente, a igualdade faise máis feble, chegando a se-la diferenza entre as medias extremas de

⁴⁷ Para unha mellor comprensión do tratamento da variable *clase social*, véxase Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, p. 50 e ss., e tamén o capítulo 3 deste mesmo volume.

Gráfico 4.4
Medias de uso coa familia segundo a clase social en Galicia

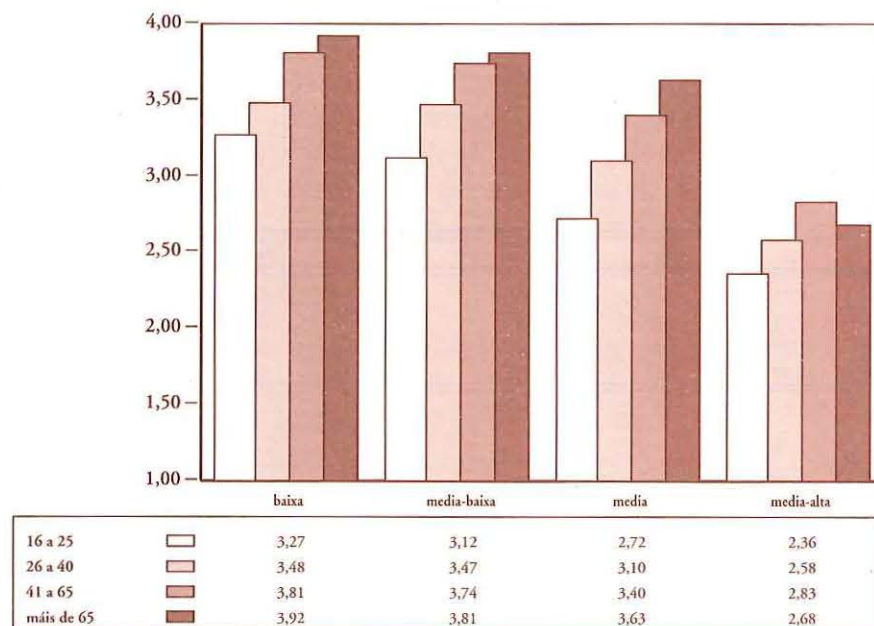
0.64 puntos na clase media-alta. Ademais, é nesta clase onde aparecen os únicos casos nos que o castelán ten unha presenza maioritaria como lingua usada cos distintos membros da familia, agás cos avós, onde a puntuación media é de 2.59. No caso dos fillos, como pon de manifesto o gráfico 4.4, a media está por baixo de 2.

Salvo na clase social media-alta, as medias coa parella amosan un lixeiro incremento respecto da lingua usada cos irmáns. Non obstante, tal aumento debe ser tomado con cautela á vista do explicado anteriormente en relación á subida enganosa das medias nalgúns dos cruzamentos.

Dentro de cada clase social, a introducción da idade supón a aparición de diferenzas importantes. Nos individuos de clase media é onde se manifestan as maiores diferenzas entre o grupo dos que teñen entre 16 e 25 anos e o dos máis vellos, diferenzas que aumentan a medida que se interacciona con familiares máis novos. Polo contrario, nos individuos de clase media-alta hai moita máis homoxeneidade entre os

diversos grupos de idade, tendencia que deixa de apreciarse nos usos cos fillos. Se comparámo-los gráficos 4.5 e 4.6, nos que presentamos respectivamente os cruzamentos da lingua falada cos avós e cos fillos en cada clase social, tomando a idade como variable de control, pódense destacar varios feitos:

Gráfico 4.5
Medias de uso cos avós segundo a clase social por idade

a) na interacción cos avós (gráfico 4.5), ó pasar da clase baixa á clase media-alta hai un descenso progresivo da puntuación media en calquera dos grupos de idade.

b) é na clase media-alta onde se manifestan menos diferencas entre grupos de idade.

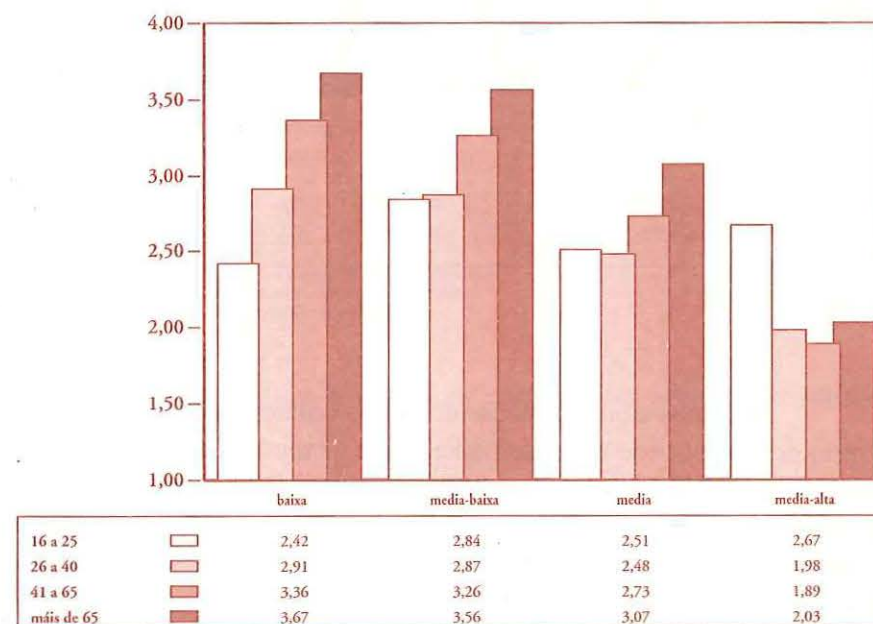
c) mesmo na clase media-alta, o galego é a lingua máis usada para falar cos avós, agás nos menores de 26 anos (media 2.36).

d) no caso da lingua cos fillos (gráfico 4.6), as maiores diferencas entre valores extremos danse na clase baixa, con 1.25 puntos

de diferenca entre os de máis de 65 e os menores de 26 anos. A subida que se dá na clase media-alta nos menores de 26 anos convén interpretala con cautela, xa que o número de casos é pouco significativo.

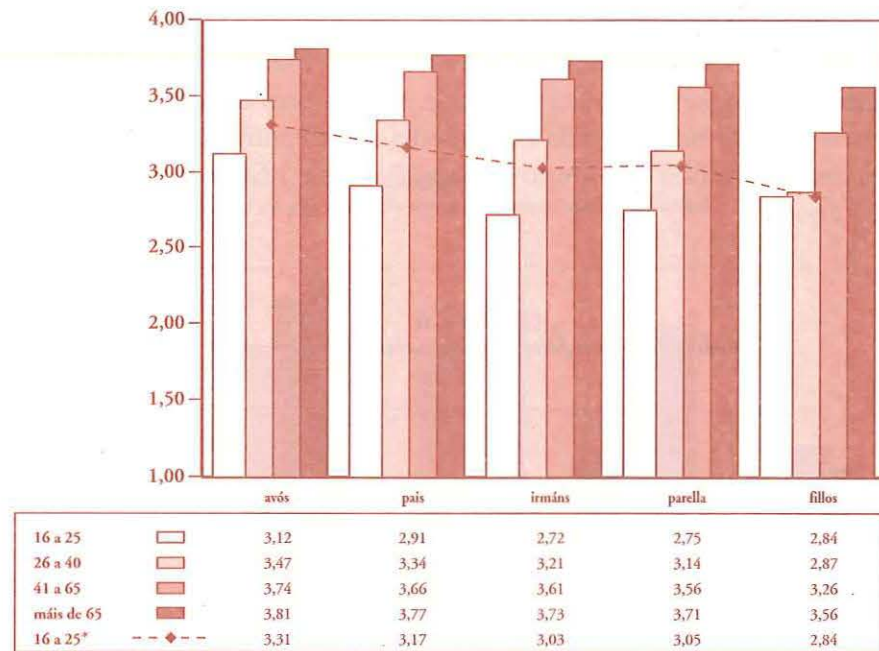
e) nesta mesma interacción, o contraste entre as clases sociais maniféstase con moita claridade nos maiores de 40 anos, xa que entre os da clase baixa e os da clase media-alta as puntuacións difiren de xeito importante (1.47 no grupo de 41 a 65 anos e 1.64 no grupo de máis de 65 anos).

Gráfico 4.6
Medias de uso cos fillos segundo a clase social por idade

As medias dos individuos da clase social media-baixa cando falan con outros familiares aparecen recollidas no gráfico 4.7; no 4.8 recóllense os valores da clase media-alta, eliminando, neste caso, as interaccións coa parella e os fillos nos menores de 26 anos por teren un número de casos moi reducido.

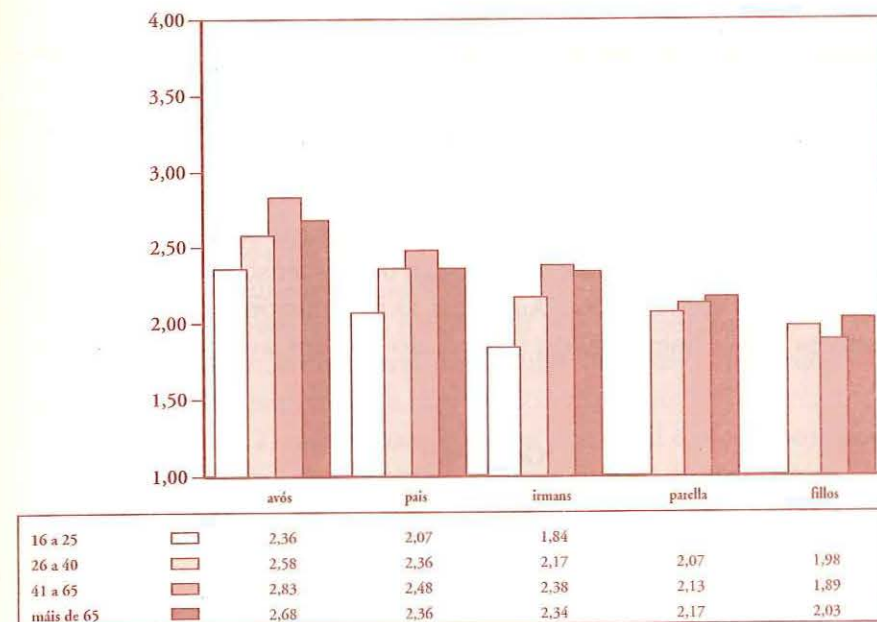
Gráfico 4.7
Medias de uso coa familia na clase media-baixa segundo a idade

* menores de 26 anos con fillos

Ámbolos dous gráficos inclúen o cruzamento coa idade. Ó contrario do que sucede na clase baixa, onde as medias de uso cos fillos nos menores de 26 anos son algo favorables ó castelán (gráfico 4.6), no resto das clases sociais deste mesmo grupo de idade hai un lixeiro ascenso da puntuación a favor do galego cando estes son os interlocutores. Para non levarnos a engano e dado que entre os menores de 26 anos moi poucos teñen fillos, incluímos no gráfico 4.7 unha liña discontinua que ten por finalidade destaca-las medias dos menores de 26 anos con fillos pertencentes á clase media-baixa. Aínda que a porcentaxe é bastante reducida, neste caso pode apreciarse que tal subida da puntuación media no uso cos fillos é ficticia. Hai que notar, nesta clase social, que os do grupo de 41 a 65 anos presentan medias superiores ás do grupo de máis de 65 anos. En calquera caso, o máis característico dos individuos da clase media-alta é a súa castelanización, tal como se puxo de manifesto no gráfico 4.4.

Gráfico 4.8
Medias de uso coa familia na clase media-alta segundo a idade

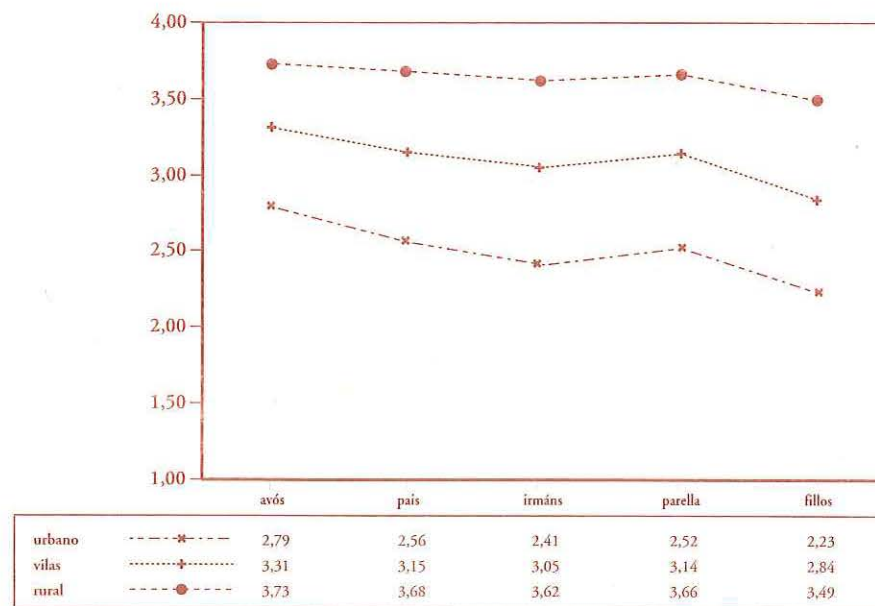
O N dos menores de 26 anos que teñen parella e fillos na clase media-alta é moi reducido para que resulte pertinente calquera análise con eles. Así, excluímos do gráfico as interaccións correspondentes.

4.1.4. Usos lingüísticos coa familia segundo o hábitat de residencia

O lugar de residencia do entrevistado tamén parece ser un importante discriminador á hora de cuantificar os usos lingüísticos. A crecente migración do campo á cidade está a producir un aumento considerable de poboación nos espazos urbanos. Así, no momento de aplicar as entrevistas vivía nas cidades (incluído o periurbano) un 33.9% dos entrevistados, aínda que só un 51% dos mesmos nacera nese medio; un 15.8% residía en vilas e o resto, un 50.4%, no rural. O movemento poboacional do rural cara ó urbano afectou a un 28.7% da poboación que vive neste último hábitat. Ademais, unha parte importante da xente nacida fóra de Galicia preferiu unha cidade ó establecerse definitivamente aquí (43.7%). Todo isto pode servírnos para ter unha maior comprensión das relacións entre o hábitat de residencia dos entrevistados e as súas conductas lingüísticas.

No gráfico 4.9 móstrase o resultado do cruzamento das variables relativas ó uso cos demais membros da familia e o hábitat de residencia⁴⁸. No rural o predominio do galego é moi elevado, sen que se aprecien a penas variacións entre as distintas interaccións. No uso cos fillos aparece novamente un lixeiro descenso. Polo que atinxe ás vilas, tamén hai un predominio da lingua galega no tecido familiar, mesmo cos fillos, nos que volve observarse o descenso da media respecto do uso cos outros familiares. Entre a xente que vive no urbano, a presenza do castelán nos intercambios informais é máis elevada ca en calquera dos outros tipos de hábitat. As medias indican un descenso no uso do galego con respecto ás vilas e ó rural. Aínda así, as puntuacións son lixeiramente favorables a esta lingua cando se trata do uso cos avós, cos pais e coa

Gráfico 4.9
Medias de uso coa familia segundo o hábitat de residencia en Galicia

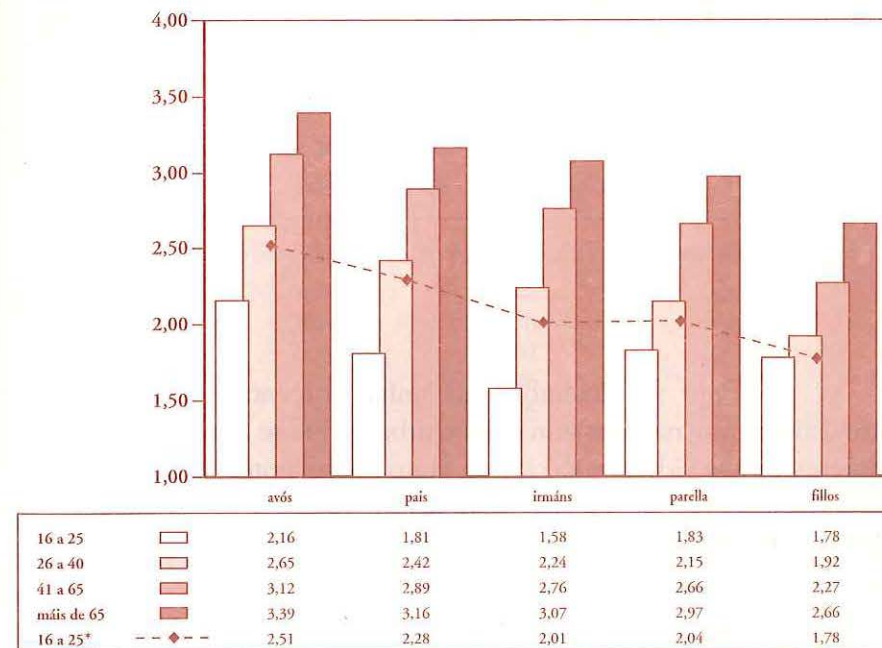

⁴⁸ A diferenza do que aparece nas táboas que presentamos ó longo de todo o traballo, nos gráficos utilizámo-la etiqueta 'urbano' para referirmonos tanto ó hábitat urbano coma ó periurbano. Do mesmo xeito, cando falamos de 'rural' estamos a indica-la agrupación de 'rural-1' e de 'rural-2' que, como xa se dixo no capítulo de metodoloxía, se diferencian polo carácter máis disperso deste último e por carecer de trazos propiamente urbanos (sumidoiros, entidades bancarias, etc.).

parella. Por outra banda, nas cidades é onde se aprecia unha maior distancia entre os extremos, é dicir, onde hai un uso menos uniforme (0.56 puntos de diferenza).

As interrelacións entre os usos familiares, a idade e o hábitat aparecen nos gráficos 4.10, 4.11 e 4.12. O feito máis destacable é que no urbano aparecen as maiores diferencias entre os grupos de idade. Estas diferencias danse en calquera das interaccións, chegando a ser de 1.49 puntos entre os valores extremos na lingua cos irmáns (1.58 nos menores de 26 anos e 3.07 nos maiores de 65). Novamente, ó falar cos fillos a distancia entre os extremos é menor en calquera dos hábitats. Os motivos deste fenómeno son diferentes nos distintos lugares de residencia: no rural e nas vilas débese ó aumento do uso do galego nos máis novos e á diminución nos máis vellos (véxanse os gráficos 4.11 e 4.12); no urbano, a causa principal é o comportamento dos menores de 26, que mostran un maior grao de retención ca nas outras interaccións (gráfico 4.10). Unha vez máis, as liñas que

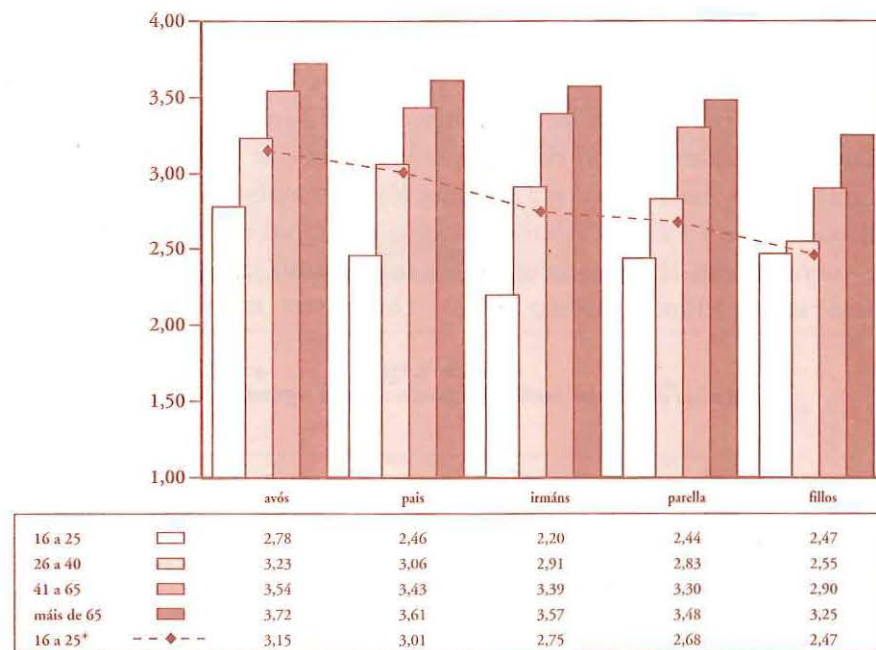
Gráfico 4.10
Medias de uso coa familia no medio urbano segundo a idade

* menores de 26 anos con fillos

aparecen sobre os gráficos sérvennos para ponderar a elevación ficticia no caso da lingua usada cos fillos nos menores de 26 anos.

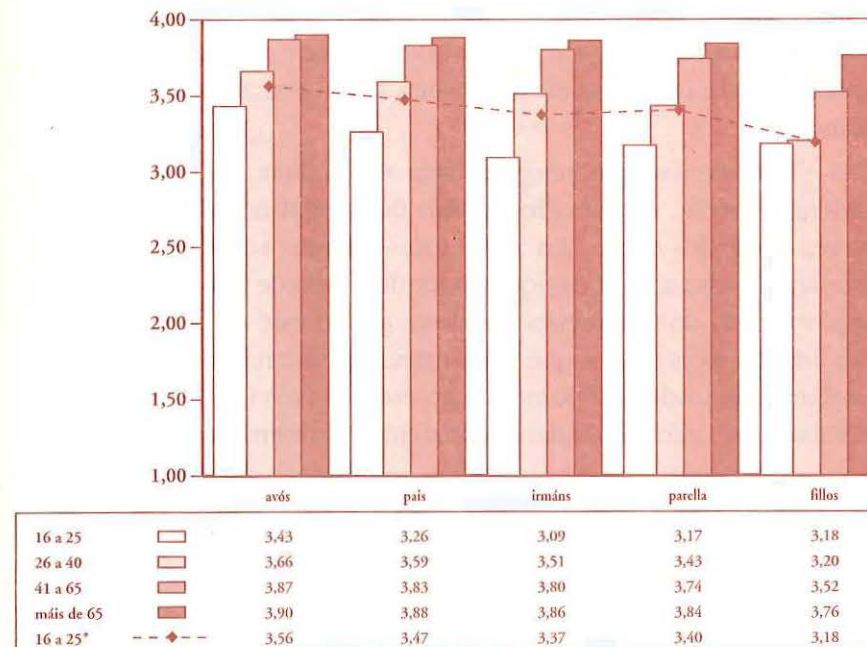
Gráfico 4.11
Medias de uso coa familia nas vilas segundo a idade

* menores de 26 anos con fillos

Como xa dixemos, hai unha porcentaxe importante de entrevistados non nados nun núcleo urbano que se trasladaron nalgún momento da súa vida a unha cidade, tanto procedentes das vilas coma do rural. Illando da mostra esta poboación, temos que as medias son substancialmente distintas ás do conxunto dos individuos que naceron e viven nas cidades, tal como amosa o cadro 4.3.

Gráfico 4.12
Medias de uso coa familia no medio rural segundo a idade

* menores de 26 anos con fillos

Cadro 4.3. *Medias de uso dos entrevistados de acordo co movemento poboacional campo-cidade*

	Inmigrados	Nados nas cidades	Diferencia
Avós	3.25	2.42	-0.83
Pais	3.06	2.16	-0.90
Irmáns	2.33	2.02	-0.31
Parella	2.69	2.26	-0.43
Fillos	2.33	2.05	-0.28

Na segunda columna do cadro obtémolas medias dos entrevistados que se mudaron do campo ás cidades. Podemos destacar que tan só a media cos irmáns é máis favorable ó castelán cá que aparece no gráfico 4.9, do que falamos anteriormente, chegando a ser tan baixa coma a dos fillos. Se, polo contrario, seleccionámo-los individuos nados no urbano e que nunca abandonaron este hábitat (terceira columna), as

medias son máis favorables ó castelán. Na última columna aparecen as diferencias entre os emigrados e os nados nas cidades.

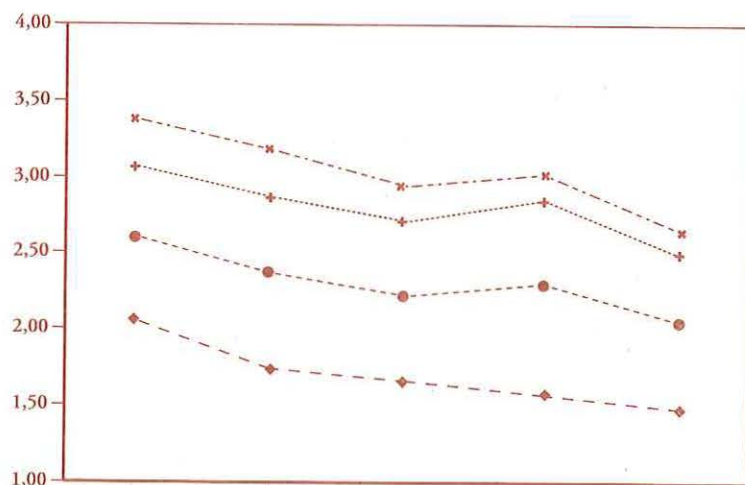
É sabido que en Galicia as cidades continúan a recibir poboación procedente do medio rural, de xeito que cada unha delas pode ser caracterizada, como cidade lingüística, pola orixe xeográfica dos seus habitantes.

Entre os que naceron fóra de Galicia, as medias varían considerablemente, en función do tipo de hábitat no que se instalaron unha vez chegados ó país. En xeral, estes falantes acostuman usar máis o castelán có resto da poboación en calquera tipo de hábitat. Sirva como exemplo o caso dos entrevistados deste grupo que se acomodaron no medio urbano, pois son os que presentan as puntuación máis favorables ó castelán, superando os 2 puntos só no uso cos avós (2.02). Frente a eles, os instalados no rural-2 acadan puntuacións próximas a 4.

A distribución dos usos no contorno familiar por clase social e hábitat, recollida nos gráficos 4.13, 4.14 e 4.15, mostra a importante dependencia que hai entre as dúas variables.

Gráfico 4.13

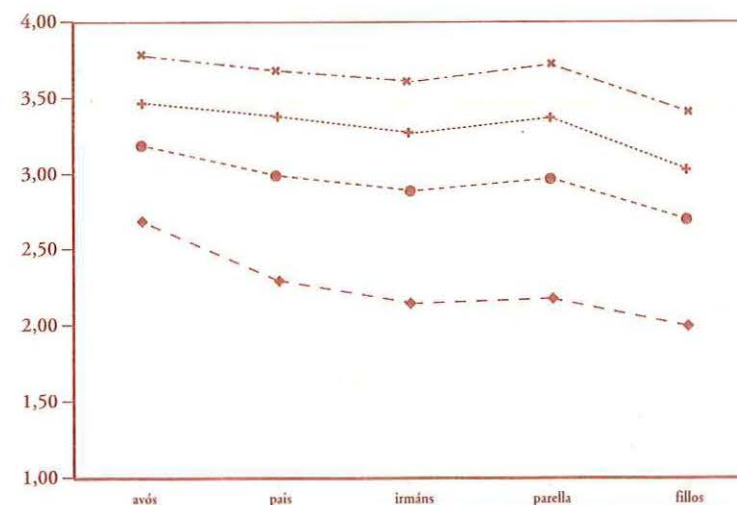
Medias de uso no medio urbano segundo a clase social en Galicia

	avós	pais	irmáns	parella	fillos
baixa	3,38	3,18	2,94	3,02	2,65
media-baixa	3,07	2,87	2,71	2,85	2,49
media	2,61	2,37	2,22	2,30	2,05
media-alta	2,06	1,74	1,66	1,57	1,48

Gráfico 4.14

Medias de uso nas vilas segundo a clase social en Galicia

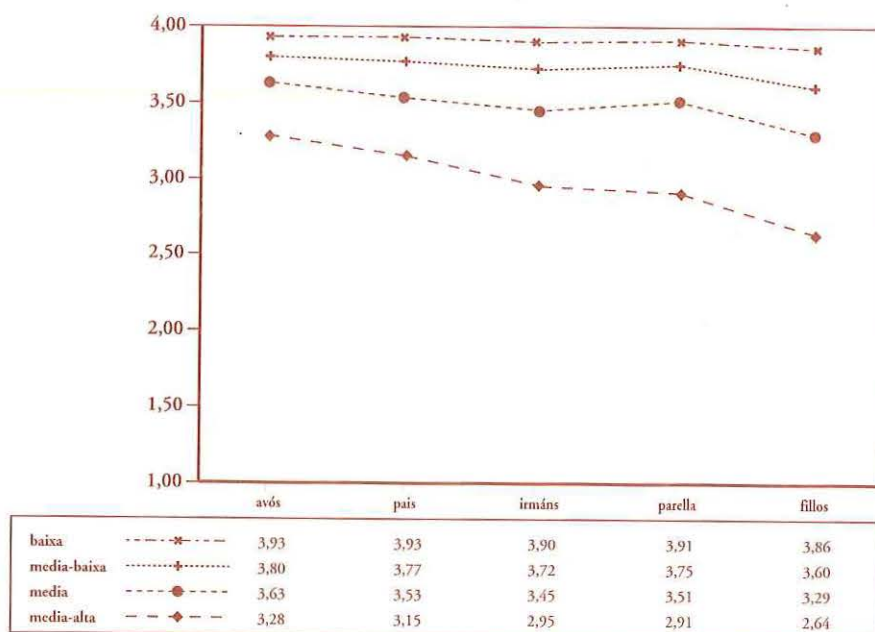

	avós	pais	irmáns	parella	fillos
baixa	3,78	3,68	3,61	3,72	3,41
media-baixa	3,47	3,38	3,27	3,37	3,03
media	3,19	2,99	2,89	2,97	2,70
media-alta	2,69	2,30	2,15	2,18	2,00

No gráfico 4.13, referido ás cidades, o castelán é a lingua usada maiormente polos entrevistados da clase social media-alta, con puntuacións medias inferiores a 2 en tódalas interaccións menos cos avós (2.06). Tendencia semellante achamos nos usos da clase media. Polo contrario, a lingua galega ten unha maior presenza nos intercambios familiares dos entrevistados das clases media-baixa e baixa.

No rural, o galego é a lingua case exclusiva das clases baixa, media-baixa e media, tal como pon de manifesto o gráfico 4.15. O máis salientable deste hábitat é a maior variación que aparece na clase media-alta, que pasa dunha puntuación media moi favorable ó galego cos avós (3.28) a un 2.64 cos fillos. Este fenómeno tamén se manifesta nas vilas (gráfico 4.14), onde se produce unha diferenza de 0.69 puntos entre as medias extremas na clase social media-alta. Sen embargo, hai que ter en conta, coa finalidade de matiza-los datos, que tan só un 3% dos individuos do rural forma parte desa clase social.

Gráfico 4.15
Medias de uso no medio rural segundo a clase social en Galicia

4.1.5. Usos lingüísticos coa familia segundo a profesión

Na análise dos usos lingüísticos dentro da familia atopamos diferenzas significativas introducidas polo sector profesional dos entrevistados. Nas profesións relacionadas co sector primario, así coma no caso dos autónomos e os empresarios, o galego é practicamente a única lingua usada cos familiares. Deste xeito, as medias dos labregos ou dos mariñeiros son de 3.50 ou superiores en calquera das interaccións. Dentro do sector secundario, os obreiros mostran un lixeiro descenso que pode ser debido á procedencia xeográfica ou ó lugar de residencia. Mentres que os labradores que viven nun núcleo urbano son o 6.3% e os mariñeiros o 11.4%, máis dun tercio dos obreiros, o 36.9%, ten como hábitat de residencia unha das sete cidades de Galicia. Nas profesións que requiren estudos medios ou superiores hai unha maior presenza do castelán, situándose as medias nalgúns casos por debaixo de 2 entre os titulados superiores ou os profesionais liberais. O colectivo profesional no que se manifesta unha conducta máis diversa é o das forzas armadas, cunha diferenza entre a lingua usada cos avós e a usada cos fillos de 1.17 puntos.

Os estudantes son os máis castelanizados -lémbrese o dito cando se analizou a idade; neles, só a lingua cos avós destaca polo ascenso das medias, lixeiramente superiores a 2.5⁴⁹.

A variable sexo non provoca diferenzas estatisticamente significativas, a pesar de que entre as mulleres as medias case sempre son lixeiramente máis baixas, e polo tanto máis favorables ó castelán. Esta tendencia obsérvase con maior claridade, aínda que non sistematicamente, nos grupos de idade máis novos (véxase a táboa 4.1.0 ó final do capítulo).

4.1.6. Usos lingüísticos coa familia segundo a lingua inicial

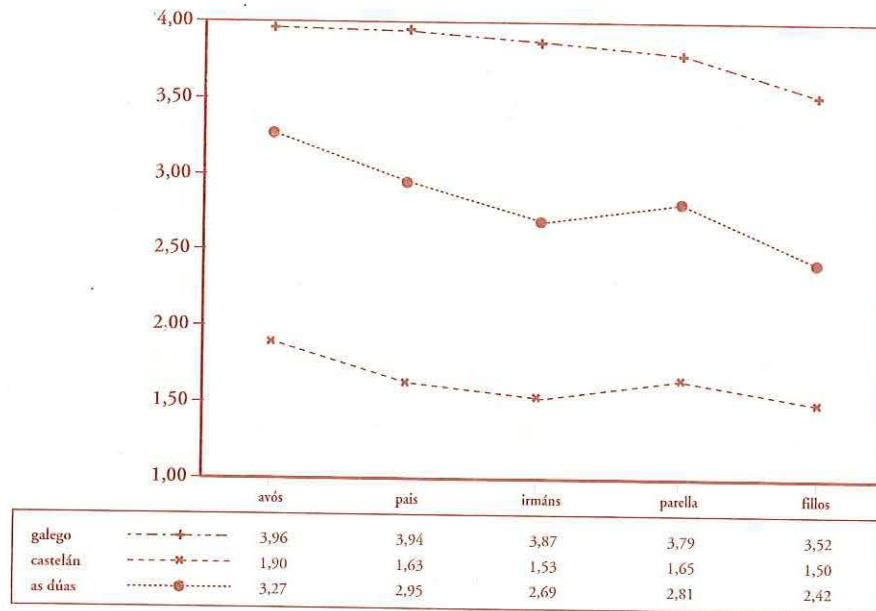
Aínda que -como xa se subliñou noutras ocasións- no caso de comunidades onde conviven dúas ou máis linguas próximas entre si, aquela na que se aprende a falar pode non determina-lo comportamento lingüístico, a lingua inicial parece un factor de capital importancia á hora de analizar e comprende-la conducta lingüística posterior, alomenos no que ós dominios máis informais se refire. Claro está que a presenza de ámbalas dúas linguas na maior parte dos ámbitos nos que o individuo se desenvolve fai que a súa interiorización como lingua vehicular sexa espontánea. Nese tipo de situacións non é difícil imaxinar cambios dunha a outra lingua segundo o falante se sitúe nun determinado contexto, ou incluso dentro do mesmo. A mobilidade lingüística esporádica é moi frecuente en Galicia debido tanto a causas inherentes ós propios sistemas lingüísticos (proximidade estrutural) coma a factores sociolingüísticos.

Tomando a lingua inicial dos entrevistados como variable de control, podemos ve-lo resultado do cruzamento coa lingua usada na familia (gráfico 4.16). Os bilingües iniciais son os que teñen unha conducta lingüística máis diversa segundo os interlocutores. Mentres a gran maioría utilizan o galego para falar cos avós, o castelán vai aumentando a súa presenza nos usos coas xeracións máis novas. A puntuación media do uso cos fillos é 2.42, é dicir, 0.85 puntos máis baixa cá que aparece cos avós. O galego é o idioma de uso case exclusivo entre os que o tiveron como lingua inicial, non baixando as medias de 3.5 en ningún dos casos. Pola súa parte, dos castelanfalantes iniciais oscilan entre

⁴⁹ Sen embargo, como se poderá ver cando tratémo-los sectores, non é tanto a idade canto o hábitat de residencia o que determina os usos dos estudantes. En Lugo-5, por exemplo, tódalas medias deste colectivo están por riba de 3.2. Cfr. táboa 4.1.16.

o 1.90 e o 1.50, o que vén indicar unha lixeira incorporación do galego, sobre todo cando se dirixen ós seus avós.

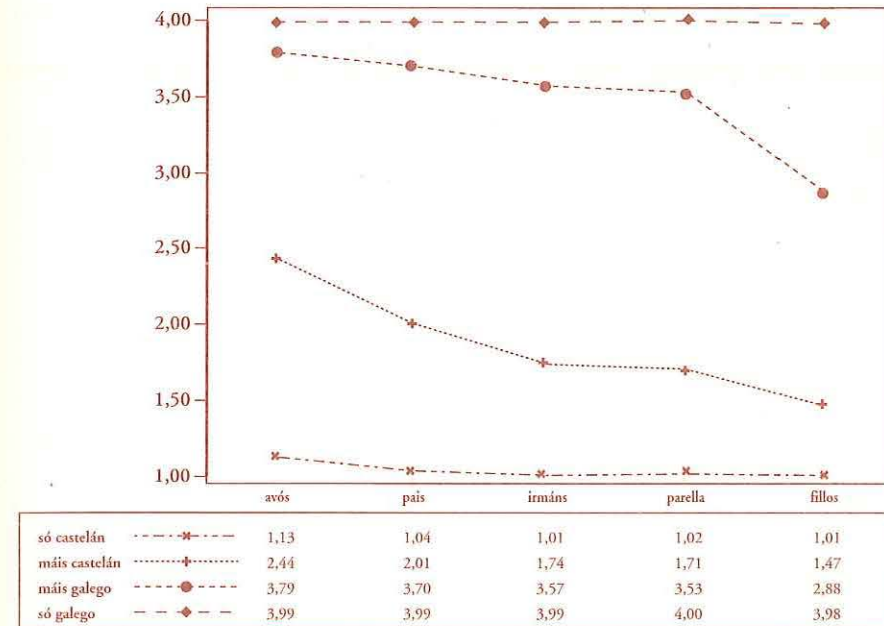
Gráfico 4.16
Medias de uso coa familia segundo a lingua inicial en Galicia

4.1.7. Usos lingüísticos coa familia segundo a lingua habitual

Se a lingua inicial mostra diferencas significativas (como se constata observando o gráfico 4.16), na lingua habitual estas diferencas son máis marcadas. No gráfico 4.17, que corresponde ó cruzamento da lingua falada coa familia e a lingua habitual dos entrevistados, volve manifestarse que os que se declaran bilingües habituais son os que presentan diferencas máis notables entre as medias. No grupo dos que falan máis castelán, por exemplo, a distancia entre a media máis elevada (lingua cos avós), e a máis baixa (lingua cos fillos) é de 0.73 puntos. A diferencas cos que usan maiormente o galego é que, nestes últimos, a presenza do castelán só ten certa importancia para falar cos fillos. Tanto os uns coma os outros tenden a usa-lo galego coas xeracións máis vellas, preferindo o castelán nas interaccións cos máis novos. As liñas case rectas e horizontais dos monolingües habituais aforran calquera comentario.

Gráfico 4.17
Medias de uso coa familia segundo a lingua habitual en Galicia

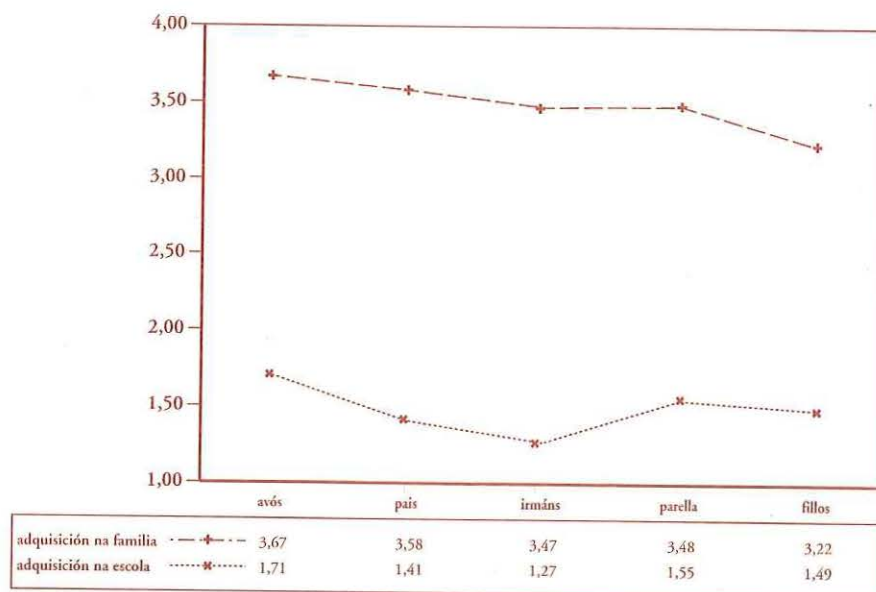
4.1.8. Usos lingüísticos coa familia segundo os ámbitos de adquisición do galego

Entre as cuestións estudadas en relación cos usos e selección de linguas no ámbito da familia, quixemos comprobar de que maneira se reflectía o feito de ter aprendido o galego na escola, é dicir, fóra dos ámbitos de adquisición espontánea das linguas. Parece de capital importancia avaliar o papel que esta institución ten na difusión social da lingua, por tratarse, entre outras cousas, dun dominio onde unha parte cada vez máis numerosa da poboación entra en contacto coa lingua galega⁵⁰.

⁵⁰ Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, cap. 6. No momento de face-lo traballo de campo, tan só un 5.5% dos entrevistados afirma que aprendeu o galego na escola; pero non debemos esquecer que a implantación regular do galego na escola é relativamente recente (1979, decreto 1981/79). O esperable, polo tanto, é que dentro de 50 anos practicamente toda a poboación menor de 65 anos, dun ou doutro xeito, terá feitos estudos de/en galego. En posteriores traballos pode ser de moito interese analiza-las implicacións que este feito, de gran importancia para a vitalidade dunha lingua, poida ter no uso lingüístico.

Os datos suxiren que a aprendizaxe do galego na escola non leva consigo un aumento do uso desta lingua dentro do grupo familiar. Segundo se pode ver no gráfico 4.18, as medias deste subgrupo non alcanzan, en ningún caso, puntuacións superiores a 1.75, o que vén indicar que a presenza do castelán é moi elevada. Con todo, cómpre tomar con moita cautela a afirmación anterior, xa que non podemos saber se o uso do galego sería aínda inferior nestes entrevistados no caso de que o estudiasen na escola.

Gráfico 4.18
Medias de uso coa familia segundo o ámbito de adquisición do galego

Polo que se ve a través da media de uso cos fillos (1.49), aprende-lo galego na escola tampouco é garantía de transmisión de pais a fillos. Non debe esquecerse que os que aprenderon o galego na escola son os máis novos, co que isto implica para o futuro da lingua. En definitiva, o galego é incorporado de maneira cerimonial ou simbólica cando se aprende fóra da familia ou doutros ámbitos de adquisición espontánea.

4.1.9. Transmisión / regresión

Como conclusión, e coa finalidade de dar conta dos procesos de transmisión e regresión da lingua galega, o máis interesante é partir dos individuos con fillos, monolingües iniciais en galego e que falan cos seus avós e pais só en galego (trátase do 40.2% da poboación). Se tomamos estes individuos como unha mostra independente, é dicir, establecendo o 100% a partir deles, temos un 76.1% de *retención lingüística*, entendendo por isto o proceso mediante o cal un individuo mantén na transmisión lingüística a lingua que el mesmo recibiu dos seus ascendentes. Neste caso, case unha cuarta parte dos informantes incorporou nalgunha medida o castelán nas prácticas lingüísticas cos seus fillos: a porcentaxe dos que usan única ou habitualmente o castelán cando falan cos seus fillos acada o 13.8%. Pola súa parte, un 9.5% afirma facer un uso maioritario do galego. Entre os que nunha ou outra medida rompen co proceso de transmisión da lingua galega, un 44.3% viven en núcleos urbanos e máis dun tercio (35.8%) teñen a súa residencia habitual no medio rural, continuando coa tendencia que xa hai mais de 20 anos suxería o traballo de Alonso Montero⁵¹.

Estes datos contrastan cos dos entrevistados con fillos, castelanfalantes iniciais e que utilizan esta lingua para falar coas xeracións precedentes. Pese a representaren unha porcentaxe moi reducida da mostra coa que traballamos (3.4%), pode servir como contraste que os niveis de retención son practicamente totais: un 85.6% utiliza só o castelán para dirixirse ós fillos. Esta porcentaxe elévase ata o 96.4% se lle engadímolo valor 'máis castelán', acadando a opción 'só galego' un insignificante 0.9%. Por tanto, a incorporación do galego en familias tradicionalmente castelanfalantes é moi escasa, ou, con outras palabras, os índices de retención (fidelidade) son máis elevados entre os que aprenderon a falar en castelán ca entre os galegofalantes iniciais⁵².

⁵¹ Alonso Montero, X. (1973), *Informe-dramático-sobre la lengua gallega*. Madrid: Akal, especialmente pp. 38-39. Os individuos que viven no rural e que rompen coa transmisión do galego responden máis ou menos ás características prototípicas dos habitantes deste hábitat. Pese ó dito, cómpre destacar varios feitos que os diferencian do conxunto dos habitantes do rural: a) un 44.4% está instalado na clase media; b) tan só un 4.3% ten máis de 65 anos; c) moi poucos son labregos (4.1%); d) 8 de cada 10 teñen unha conducta lingüística bilingüe tendente ó galego.

⁵² Para un tratamento máis pormenorizado dos procesos de substitución lingüística no caso de Galicia, véxase Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, cap. 3.

Antes de pasarmos ó comentario dos sectores, permítasenos unha breve referencia a un fenómeno estreitamente relacionado coa conducta lingüística dos entrevistados cos seus fillos. Entre o conxunto de preguntas introducidas neste epígrafe e co obxecto de medir certos cambios lingüísticos producidos en determinadas situacións de fala, preguntóuselles ós pais en que lingua reprendían os seus fillos. A conducta maioritaria é o mantemento da lingua habitual. Sen embargo, hai un 6.8% de entrevistados que, sendo monolingües habituais en castelán cos fillos, usan o galego cando teñen que reprendelos. Son casos de persoas que proceden de ambientes galegófonos: un 60% aprendeu a falar nesa lingua e máis de 2/3 utilizan só o galego para falar con pais e avós. Podemos dicir, por outro lado, que son falantes cunha alta conciencia sociolingüística⁵³, xa que un 97.3% se declara bilingüe habitual (bilingüismo con maior presenza de galego).

4.2. Usos lingüísticos coa familia por sectores⁵⁴

Coma no resto do traballo, dentro deste capítulo iniciamos unha segunda sección dedicada ás análises dos usos lingüísticos dentro da familia en cada un dos seis sectores elixidos.

Antes de pasar a unha análise pormenorizada, debemos facer certas agrupacións de interese co obxecto de situar cada un dos sectores: por unha banda situarémolas cidades da Coruña e Pontevedra, por outra Santiago e, finalmente, nun terceiro grupo, estarían os sectores formados por vilas (Lugo-2 e Ourense-4) e o sector con concellos tipificados coma rurais (Lugo-5). Esta agrupación está xustificada polas constantes que se aprecian en cada un dos grupos. En calquera caso, a presenza dos seis sectores garante o mantemento de certas particularidades. Como se verá nos próximos comentarios, ditas constantes teñen que ver coa grande castelanización da Coruña e Pontevedra, o carácter intermedio (aínda que

⁵³ Por conciencia sociolingüística entendémo-lo coñecemento que os falantes teñen da súa propia conducta lingüística. Pola contra, hai casos en que un falante non é consciente dos cambios de lingua efectuados ou das situacións nas que eses cambios se realizan.

⁵⁴ A elección dos seis sectores cos que imos traballar ó longo deste libro, como xa dixemos en capítulos procedentes, non pretende ser representativa de todos e cada un dos 34 en que se dividiu Galicia no MSG, senón que tan só reflicten o que ocorre en diferentes tipos de sector.

favorable ó galego) de Santiago, e o elevado predominio do galego de Lugo-2, Ourense-4 e Lugo-5. Tomemos como punto de partida, por exemplo, a media de tódalas interaccións familiares en cada un dos sectores (é dicir, a media das medias ou punto de gravidade):

Cadro 4.4. Media xeral de cada sector

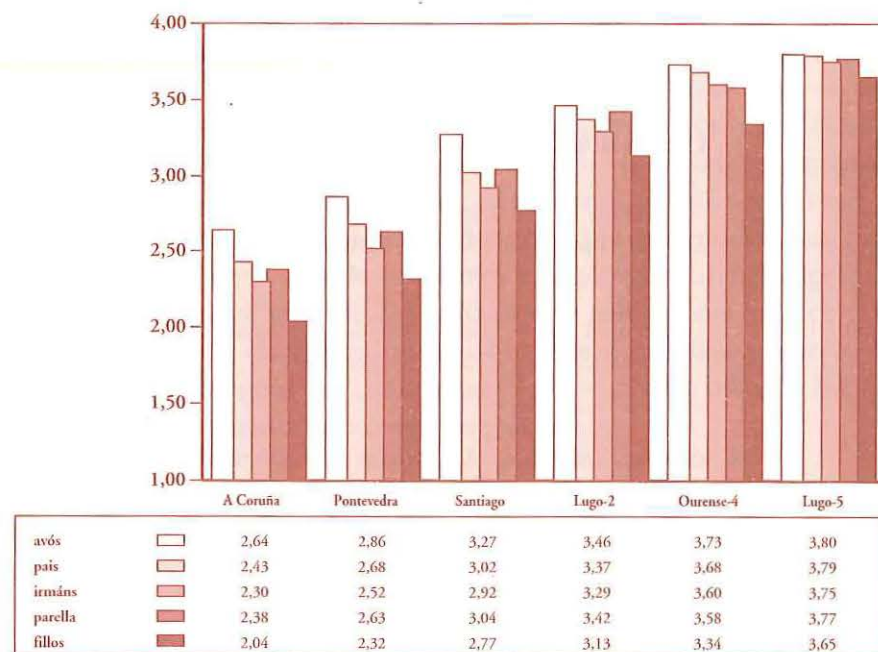
A Coruña	2.35	(urbano-1)
Pontevedra	2.60	(urbano-2)
Santiago	3.00	(urbano-2)
Lugo-2	3.33	(vilas grandes)
Ourense-4	3.58	(vilas pequenas)
Lugo-5	3.75	(rural)

Os sectores urbanos, A Coruña e Pontevedra, son os que mostran unha maior presenza do castelán nas prácticas comunicativas propias da estrutura familiar. Pontevedra, nembargante, ten unha media lixeiramente favorable ó galego (2.60). No gráfico 4.19 apréciase que as cidades tamén se caracterizan por se-los sectores onde se produce unha tendencia máis alta a cambiar de lingua en función dos interlocutores. Así, na Coruña pasamos dunha media de 2.64 cos avós a unha media de 2.04 cos fillos. En Pontevedra a diferenza entre os valores extremos é de 0.54 puntos. Esta distancia redúcese a 0.50 en Santiago, 0.33 puntos en Lugo-2, 0.39 en Ourense-4 e 0.15 en Lugo-5.

En Santiago, Lugo-2, Ourense-4 e Lugo-5 o galego é a lingua predominante en calquera das interaccións, aínda que en Santiago a media (2.77) indícanos que nos intercambios cos fillos, o castelán cobra relativa importancia. En Pontevedra as medias están discretamente por riba de 2.5, se exceptuámo-la lingua usada cos fillos que é a única que non acada tal puntuación. Na cidade da Coruña, pola súa parte, tan só a media na interacción cos avós é favorable ó galego (2.64).

Do mesmo xeito que fixemos ó aborda-la análise do conxunto de Galicia, no caso dos sectores centrarémolos na repercusión que certas variables sociais e lingüísticas teñen na distribución da lingua usada nas diversas interaccións familiares. Nun primeiro momento, presentámo-lo resultado dos cruzamentos coa idade, estudos, clase social, hábitat de residencia, etc. Posteriormente, serán a lingua materna, a lingua habitual,

Gráfico 4.19
Medias de uso coa familia por sectores

os ámbitos de adquisición lingüística etc., as variables centrais dos nosos comentarios.

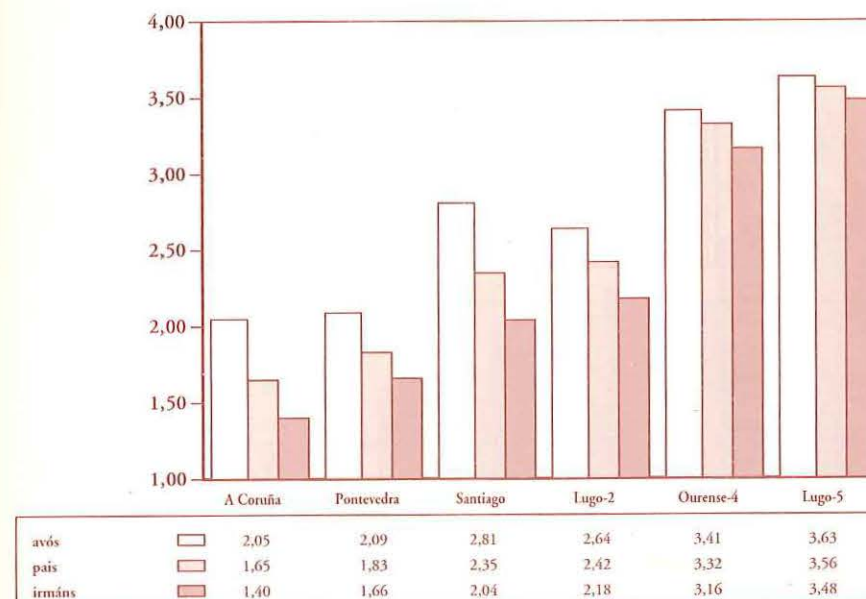
4.2.1. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo a idade

Tódolos sectores reflicten certas similitudes cando temos presente a idade dos entrevistados. En calquera deles, os dous grupos que teñen puntuacións medias superiores á do total do sector son o de 41 a 65 anos e o dos maiores de 65 (véxase a diferenza nas táboas 4.1.1 e seguintes). As excepcións aparecen en Lugo-2 e en Lugo-5, onde os intercambios cos fillos nas persoas de 41 a 65 anos presentan unha puntuación media inferior á do total.

Lugo-5 é o sector no que as diferencias entre os distintos grupos de idade son menores, debido ós elevados niveis de retención do galego por parte da mocidade neste sector. No gráfico 4.20 vese que as

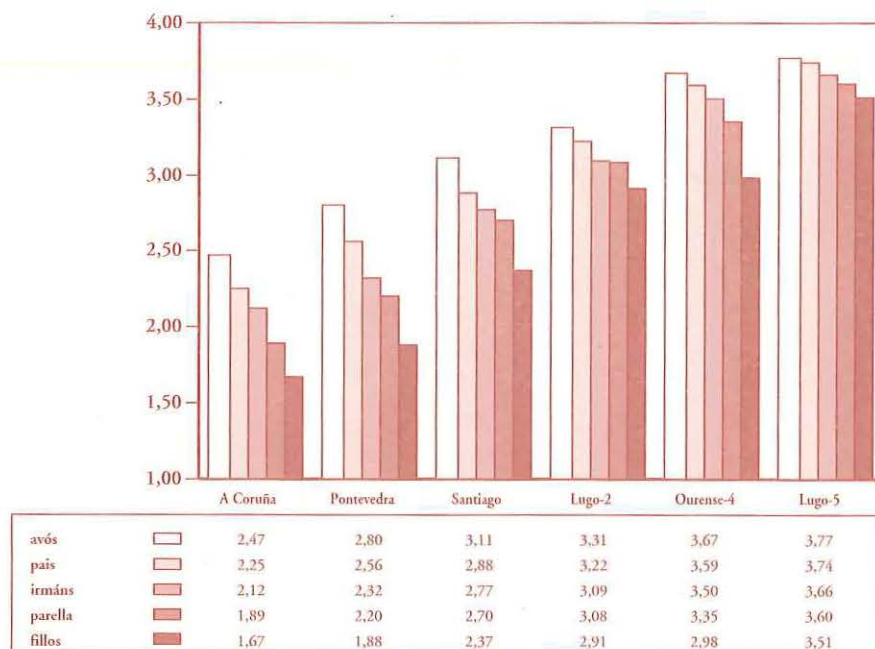
medias dos menores de 26 anos superan o 3.5 agás cos irmáns (media de 3.48), o que vén indicar un altísimo uso do galego sen que o interlocutor sexa un elemento modificador da conducta.

Gráfico 4.20
Medias de uso coa familia por sectores nos menores de 26 anos

Nos sectores formados por vilas maniféstase un maior cambio lingüístico cos interlocutores máis novos. En Lugo-2, os menores de 26 anos fan un uso máis habitual do castelán ca nos outros sectores comentados, con medias inferiores a 2.75 (aínda que segundo a corrección que mitiga a *falsa* subida do galego cos fillos e coa parella, a media cos avós é de 2.93, cos pais de 3.02 e cos irmáns de 2.80). Entrementes, en Ourense-4 apréciase unha inestabilidade máis marcada dentro dese mesmo grupo de idade, xa que pasamos dunha media cos avós de 3.41 (3.46 coa corrección) a unha media cos fillos de 2.65 (2.63 coa corrección). Este feito aparece novamente no grupo de idade que vai dos 26 ós 40 anos, recollido no gráfico 4.21.

Gráfico 4.21
Medias de uso coa familia por sectores (de 26 a 40 anos)

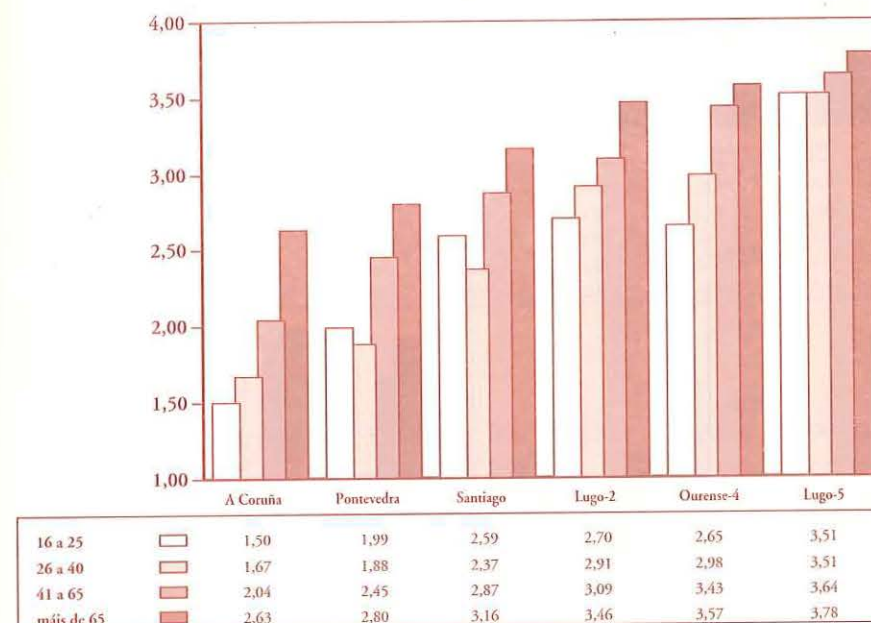
Nos entrevistados de máis de 65 anos de ámbolos dous sectores esas diferencias redúcense moito, aínda que o descenso da media cos fillos segue estando presente.

A comparación dos gráficos 4.20 e 4.21 evidencia dous feitos: a) as medias son máis favorables ó galego no grupo de 26 a 40 anos e b) a perda de galego de avós a fillos segue unhas pautas máis regulares dentro deste mesmo grupo de idade. Noutras palabras, entre os que teñen 26 a 40 anos o castelán úsase máis canto máis novos son os interlocutores. Os gráficos tamén reflicten que A Coruña constitúe o único sector no que, entre os menores de 41 anos, o castelán é a lingua máis usada na familia, sexa cal sexa o interlocutor.

Como xa se vén destacando ó longo deste capítulo, a interacción cos fillos é a que amosa, en xeral, as medias máis baixas. No gráfico 4.22 podemos ve-las medias da lingua cos fillos segundo os diferentes grupos de idade en cada un dos sectores obxecto de estudo.

Na Coruña é onde hai maiores diferencias entre os menores de 26 e os maiores de 65, sendo estes últimos os únicos que usan máis galego ca castelán para falar cos fillos. En Pontevedra e Santiago o máis salientable é que o grupo de 16 a 25 ten puntuacións medias máis elevadas cás do grupo de idade seguinte. En Lugo-2, Ourense-4 e Lugo-5 as medias están por riba de 2.5. En Lugo-5, unha vez máis, as diferencias entre os distintos grupos de idade son pequenas e as medias moi favorables ó galego⁵⁵.

Gráfico 4.22
Medias de uso cos fillos por sectores segundo a idade

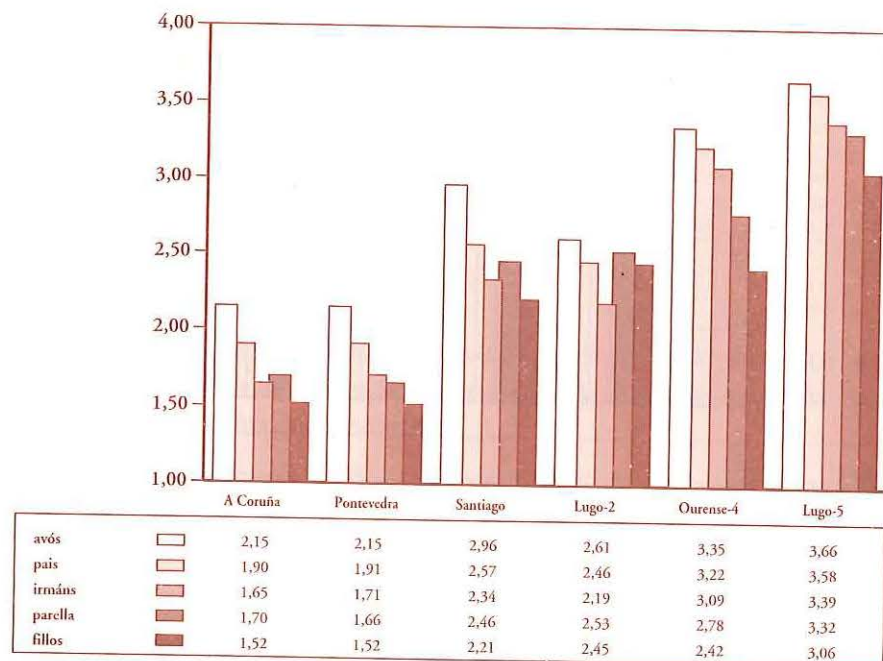
4.2.2. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo os estudos

Seguindo un procedemento habitual neste traballo, os estudos aparecen recodificados en catro categorías. Os lectores máis interesados poderán ve-las distribucións completas nas táboas que aparecen ó

⁵⁵ Hai que ter en conta nestes comentarios que os individuos menores de 26 anos con fillos son bastante escasos na maioría dos sectores.

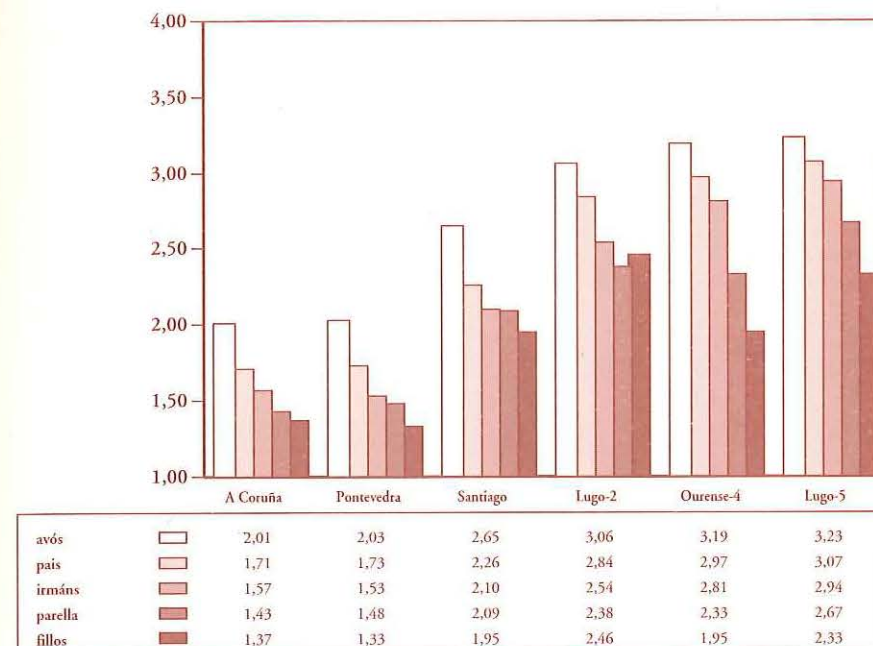
final do capítulo. Nesta sección centrarémonos nos que teñen estudos secundarios e universitarios por varias razóns: en primeiro lugar, porque en tódolos sectores, agás na cidade da Coruña, entre os que non teñen estudos ou só acadaron estudos primarios, o galego é a lingua usada en tódalas interaccións de forma case exclusiva (puntuacións por riba de 3 na maior parte dos casos). En segundo lugar, por unha visión de futuro xa que, mentres na actualidade en ningún dos seis sectores a poboación que ten estudos medios ou universitarios chega ó 50%, as estimacións dos planificadores educativos cara ó futuro son ben diferentes.

Gráfico 4.23
Medias de uso coa familia en falantes con estudos secundarios por sectores

No gráfico 4.23 recóllese a distribución dos usos daqueles que teñen estudos secundarios, e o gráfico 4.24, pola súa parte, mostra os que teñen estudos universitarios. Na Coruña e Pontevedra tódalas puntuacións están por debaixo do 2,5, o que indica unha maioritaria presenza do castelán en ámbolos dous niveis de estudos. No que atinxe ós individuos

Gráfico 4.24
Medias de uso coa familia en falantes con estudos universitarios por sectores

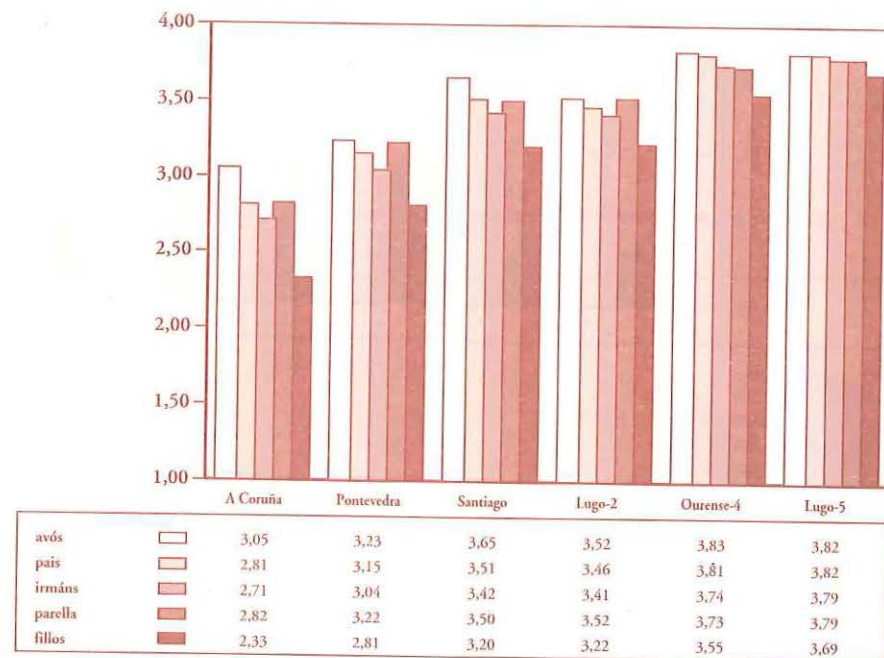
con estudos secundarios, Santiago ten medias nalgúns casos máis elevadas ca Lugo-2 (con avós, pais e irmáns). Isto non ocorre entre os titulados universitarios, que usan máis castelán ca galego ó falaren cos fillos, mesmo nun sector rural como Lugo-5 (media de 2.33). Este sector, sen embargo, é o único no que os usos dos entrevistados con estudos secundarios superan os tres puntos de media en calquera das interaccións (véxase o gráfico 4.23). En Ourense-4 aparecen as maiores diferencias segundo o interlocutor, tanto nos que teñen estudos secundarios coma universitarios.

4.2.3. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo a clase social

Nos comentarios en que entra a clase social como variable de control optamos por agrupa-las clases baixa e media-baixa por un lado e a media coa media-alta por outro, debido a que na maior parte dos

sectores os grupos extremos teñen un número de casos moi reducido. As diferencias de usos dentro da rede familiar entre as dúas agrupacións podemos velas nos gráficos 4.25 e 4.26:

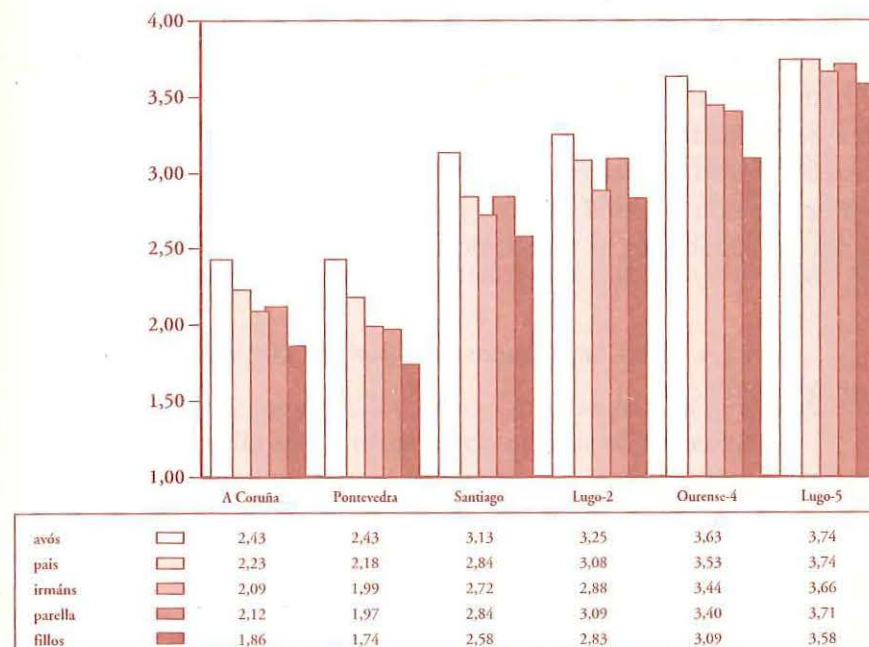
Gráfico 4.25
Medias de uso coa familia nas clases baixa e media-baixa por sectores

Os datos que aparecen no gráfico son o resultado da agrupación de ámbalas dúas clases sociais.

Como é evidente, ó pasarmos das clases baixa/media-baixa ás clases media/media-alta, as puntuacións medias son máis desfavorables para o galego. Este cambio, que é norma xeral, parece máis claro nos sectores urbanos ca nas vilas ou no rural. Na lingua falada cos avós, irmáns e parella entre os entrevistados das clases baixa e media-baixa, obsérvanse determinadas diferencias entre os sectores, segundo aparece no gráfico 4.25. En Ourense-4 e en Lugo-5 as puntuacións permiten interpretar unha elevada presenza de monolingües en galego (medias superiores a 3.5). Na cidade da Coruña pode apreciarse unha caída bastante forte no uso cos fillos, cunha media lixeiramente favorable ó castelán (2.33); pero nos restantes sectores é o galego a lingua maioritariamente utilizada en tódalas

Gráfico 4.26
Medias de uso coa familia nas clases media e media-alta por sectores

Os datos que aparecen no gráfico son o resultado da agrupación de ámbalas dúas clases sociais.

interaccións (medias superiores a 2.5). O elevado cociente da barra que representa o uso coa parella (A Coruña, Pontevedra, Santiago e Lugo-2) hai que interpretalo tendo en conta o sinalado con anterioridade sobre este fenómeno.

Polo que respecta ás clases media e media-alta, reflectidas no gráfico 4.26, podemos establecer tres grupos: A Coruña e Pontevedra, cunha castelanización considerable (medias inferiores a 2.5); Santiago e Lugo-2, como sectores intermedios nos que o predominio do galego é xa evidente, e Ourense-4 e Lugo-5, con puntuacións medias superiores a 3.40 (salvo o uso cos fillos en Ourense-4, cunha media de 3.09). En Lugo-5, as diferencias entre as interaccións volven se-las máis reducidas.

Se comparámo-los dous gráficos, podemos salientar que canto máis urbano é o sector maiores son as diferencias entre as clases sociais. Como xa sinalamos anteriormente, o hábitat de residencia dos entrevistados condiciona claramente as súas posibilidades de relacionarse

con persoas de diferentes grupos sociais e, polo tanto, o tipo de interaccións, sendo moito máis homoxéneas as que teñen lugar no rural⁵⁶.

A distribución dos usos na familia por profesións é moi semellante á que se comentou no conxunto de Galicia⁵⁷. As diferencias que aparecen entre os seis sectores están fortemente asociadas co hábitat. É dicir, se os titulados superiores que viven en sectores urbanos usan máis o castelán cando se dirixen ós outros membros da súa familia cós que viven en vilas ou no rural, débese precisamente ó hábitat de residencia e non á profesión (cfr. as táboas do final deste capítulo).

4.2.4. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo o lugar de residencia

Tal como se sinalou no capítulo 2, nas táboas do final desta sección a variable 'hábitat de residencia' mostra unha división interna. A poboación periurbana de Pontevedra é o 51.6% do total deste sector, fronte ó 29% de Santiago e ó 2.3% da Coruña. Dito isto, se distinguimos entre a análise comparativa dos tres concellos urbanos con toda a poboación, por un lado, e o que é territorio estrictamente urbano (cidade) por outro, as maiores oscilacións están no concello de Pontevedra. Cando a este sector, xa de por si bastante castelanizado, lle quitámo-los habitantes do periurbano para centrármolas análises no casco urbano, obtemos medias moito máis favorables ó castelán, chegando mesmo a supera-lo grao de castelanización da Coruña:

Cadro 4.5. Medias de uso na familia en Pontevedra

	Avós	Pais	Irmáns	Parella	Fillos	N
total poboación	2.86	2.68	2.52	2.63	2.32	1146
só urbano	2.37	2.20	2.05	2.04	1.76	555
só periurbano	3.21	3.11	2.95	3.17	2.79	591

⁵⁶ Véxase o dito no capítulo anterior sobre os conceptos de mercado lingüístico e rede social.

⁵⁷ Remitimos ó epígrafe 4.5, neste mesmo capítulo, para unha visión xeral da importancia desta variable.

Os habitantes do periurbano de Pontevedra, como se pode ver no cadro 4.6, usan moito máis o galego cos familiares cós que viven no núcleo urbano. Entre estes o castelán é a lingua dominante en tódalas interaccións⁵⁸. Este mesmo fenómeno podemos atopalo nas outras cidades seleccionadas, aínda que nelas o periurbano ten un menor peso demográfico. Unha vez máis, a subida da media no uso coa parella resulta enganosa, polos feitos xa comentados. Nos sectores formados por vilas e no formado por concellos tipificados como rurais a situación é similar; só hai diferencias internas segundo o hábitat de residencia dos entrevistados, cunha tendencia a usar preferentemente o galego canto máis rural sexa este⁵⁹.

4.2.5. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo a lingua inicial

Ó igual que fixemos no caso de Galicia, nesta segunda parte do capítulo tamén estudiarémo-las relacións entre certas variables lingüísticas como variables de control e os usos lingüísticos dentro da familia. Empezando pola lingua inicial, convirá recordar cal é a súa distribución en cada un dos seis sectores:

Cadro 4.6. Distribución da lingua inicial

	galego	castelán	as dúas
A Coruña	34.9%	54.4%	10.3%
Pontevedra	40.6%	43.8%	14.9%
Santiago	51.9%	33.0%	14.0%
Lugo-2	68.5%	21.3%	9.6%
Ourense-4	74.4%	11.4%	11.9%
Lugo-5	84.6%	8.1%	7.1%

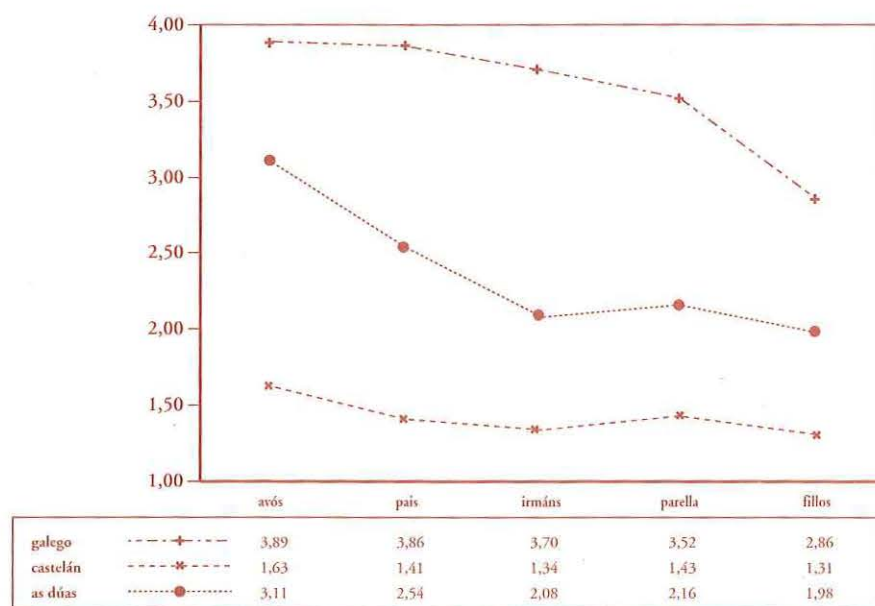
⁵⁸ As medias do periurbano de Pontevedra son moi similares ás dos habitantes en vilas no sector Lugo-2. Cfr. as táboas 4.1.26 e 4.1.13.

⁵⁹ Trátase, naturalmente, do fenómeno xa visto na comparación intersectorial.

Como vemos, A Coruña e Pontevedra son os únicos sectores onde a maioría da poboación aprendeu a falar en castelán. Na cidade de Santiago, polo contrario, o castelán está menos estendido como lingua inicial có galego. Nos outros tres sectores, máis de dous tercios da poboación tiveron como lingua materna o galego, acadando en Lugo-5 unha porcentaxe elevadísima⁶⁰.

A seguir presentámo-los cruzamentos da lingua falada coa familia segundo a lingua inicial en catro sectores, coa finalidade de ve-las diferencias entre eles. O gráfico 4.27 refírese á cidade da Coruña, o 4.28 a Santiago, o 4.29 a Ourense-4 e o 4.30 a Lugo-5. Pontevedra e Lugo-2 non aparecen nos gráficos por seren similares respectivamente á Coruña e Ourense-4.

Gráfico 4.27
Medias de uso coa familia segundo a lingua inicial na Coruña

⁶⁰ Para unha visión máis completa da distribución da lingua inicial nos sectores, véxase Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, cap. 3.

Gráfico 4.28
Medias de uso coa familia segundo a lingua inicial en Santiago

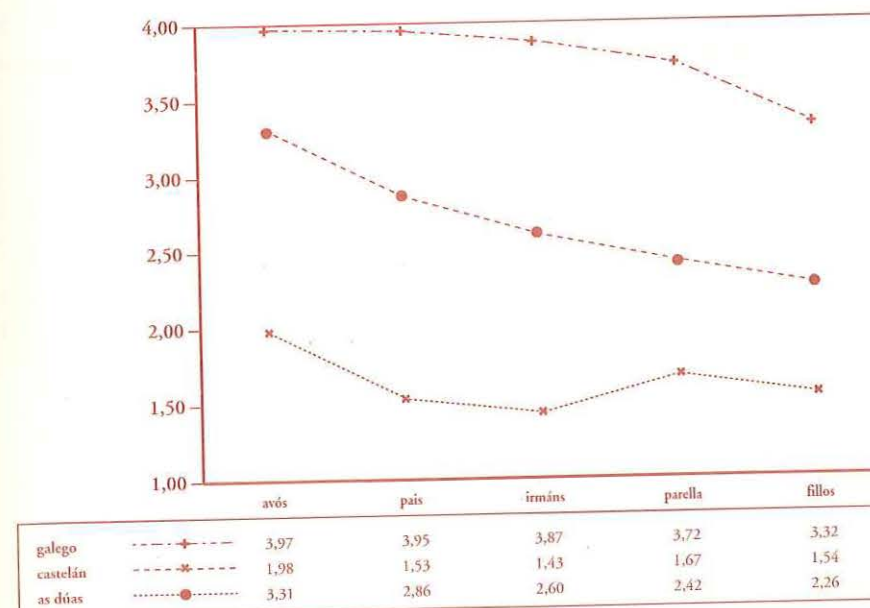

Gráfico 4.29
Medias de uso coa familia segundo a lingua inicial en Ourense-4

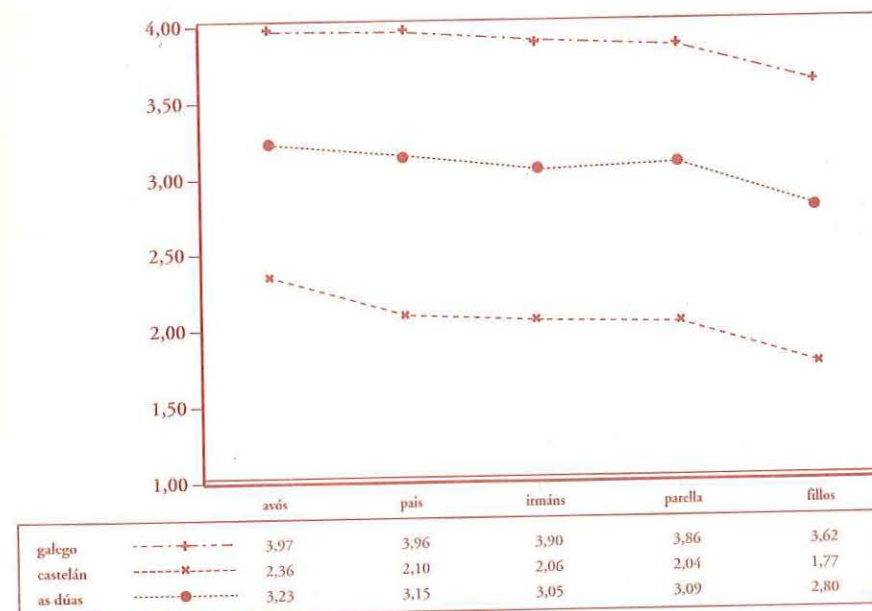
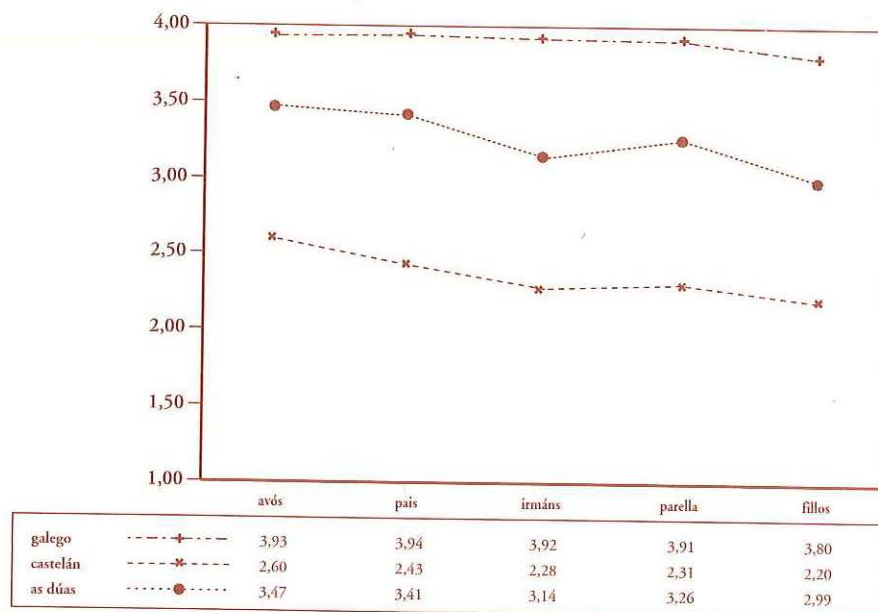

Gráfico 4.30
Medias de uso coa familia segundo a lingua inicial en Lugo-5

As tendencias son moi similares en tódolos casos: a) maior uso do galego nos galegofalantes iniciais (medias superiores a 3.5 en case tódalas interaccións), b) entre os que tiveron o castelán como lingua materna, as puntuacións medias demostran que a incorporación do galego é mais ben feble. Unha visión atenta dos gráficos pon de manifesto que sempre se dá un descenso, unhas veces máis significativo ca outras, na lingua usada cos fillos, descenso que é máis evidente entre os monolingües iniciais en galego que viven nas cidades (gráficos 4.27 e 4.28).

Nas vilas e no rural parece haber un uso máis homoxéneo cos demais membros da familia. En Lugo-5 (gráfico 4.30), mesmo os castelanfalantes iniciais incorporan o galego nas súas prácticas lingüísticas no ámbito familiar, presentando medias entre 2.20 e 2.60. Nas cidades, sobre todo por parte dos bilingües iniciais, apréciase moita oscilación entre os usos cos avós e os usos cos fillos. Os individuos bilingües iniciais de Santiago teñen un comportamento que convén resaltar: pasan dunha media de 3.31 cos avós a unha media do 1.26 cos fillos (máis de 2 puntos

de diferenza). Isto explícase porque un 82.4% dos bilingües iniciais de Santiago que teñen fillos están instalados ou ben na clase media ou ben na clase media-alta e un 63.3% dos mesmos teñen estudos medios ou universitarios.

4.2.6. Usos lingüísticos coa familia por sectores segundo a lingua habitual

O máis relevante da relación entre a conducta lingüística do entrevistado nas interaccións coa familia e a lingua habitual é o papel dos bilingües, que a penas presenta diferenzas entre sectores. Nos que falan máis castelán, salvo na interacción cos avós en Pontevedra e en Santiago, as medias non chegan ó 2.5. Ademais, coma xa vén sendo norma xeral, hai un progresivo descenso da puntuación a medida que os interlocutores son máis novos. Por outra banda, os bilingües que falan con máis frecuencia galego ca castelán presentan un comportamento moi similar en cada un dos sectores, se ben é certo que nas cidades é onde se produce o descenso máis significativo ó falaren cos fillos (véxanse as táboas 4.2.1ss). As medias dos que falan máis galego son superiores a 3.50 na maior parte dos casos; isto manifesta un alto grao de monolingüismo en galego, que non deixa de ter certa coherencia se se considera que a incorporación do castelán por parte destes individuos se produce en espazos máis formais ou en interaccións menos cotiás. Así, os que falan máis galego da cidade da Coruña mostran as seguintes puntuacións en interaccións distintas das familiares⁶¹:

co médico especialista:	1.86
co médico de cabeceira:	2.11
na compra non habitual:	2.46

Sobre os ámbitos de adquisición do galego, por seguir unhas pautas moi similares ó dito para o total de Galicia, remitimos ó sinalado no epígrafe 4.1.8.

⁶¹ Para un tratamento máis minucioso deste tipo de interaccións, véxase o capítulo 6.

Táboa 4.1.0. Medias de usos lingüísticos na familia. Galicia*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL GALICIA	3.36	3.22	3.12	3.19	2.97
IDADE					
16 a 25 anos	2.88	2.61	2.40	2.61	2.68
26 a 40 anos	3.23	3.08	2.94	2.85	2.63
41 a 65 anos	3.58	3.46	3.40	3.30	3.00
máis de 65 anos	3.74	3.65	3.61	3.55	3.39
ESTUDIOS					
ningún	3.93	3.92	3.89	3.85	3.73
primarios incompletos	3.76	3.70	3.64	3.62	3.36
primarios completos	3.49	3.35	3.24	3.17	2.82
FP	3.07	2.85	2.60	2.63	2.43
BUP	2.74	2.44	2.23	2.29	2.10
carreira grao medio	2.68	2.40	2.22	2.10	1.90
carreira grao superior	2.46	2.11	1.94	1.79	1.74
outros estudos	3.01	2.92	2.82	2.79	2.57
CLASE SOCIAL					
baixa	3.72	3.63	3.52	3.56	3.37
media-baixa	3.57	3.48	3.39	3.46	3.23
media	3.16	2.98	2.86	2.93	2.70
media-alta	2.59	2.32	2.16	2.12	1.95
PROFESIÓN					
empresarios	3.58	3.44	3.34	3.26	2.95
titulación superior ou media	2.43	2.08	1.92	1.78	1.71
profesionais liberais	2.37	2.02	1.91	1.56	1.51
docentes	2.80	2.55	2.41	2.27	2.14
forzas armadas	3.37	3.00	2.93	2.54	2.25
administración subalterno	3.05	2.88	2.74	2.64	2.42
persoal servizos	3.12	2.95	2.78	2.71	2.49
autónomos	3.62	3.54	3.45	3.40	3.07
labregos	3.97	3.97	3.95	3.95	3.90
marifeiros	3.85	3.80	3.75	3.68	3.50
obreiros	3.54	3.41	3.28	3.26	3.00
estudiantes	2.62	2.27	2.03	1.80	2.03
amas de casa	3.51	3.39	3.33	3.24	2.88
persoas economicamente inactivas	3.00	2.75	2.60	2.22	2.23
SEXO					
home	3.44	3.28	3.16	3.21	3.04
muller	3.30	3.18	3.09	3.18	2.92
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	2.67	2.43	2.29	2.37	2.10
periurbano	3.27	3.12	2.90	3.14	2.76
vilas	3.31	3.15	3.05	3.14	2.84
rural-1	3.55	3.47	3.39	3.43	3.17
rural-2	3.79	3.74	3.69	3.73	3.59

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

*** Táboa 4.1.1. Medias de usos lingüísticos na familia. A Coruña***

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	2.64	2.43	2.30	2.38	2.04
IDADE					
16 a 25 anos	2.05	1.65	1.40	2.06	1.50
26 a 40 anos	2.47	2.25	2.12	1.89	1.67
41 a 65 anos	2.92	2.74	2.61	2.48	2.04
máis de 65 anos	3.36	3.12	3.10	2.98	2.63
ESTUDIOS					
ningún	3.93	3.94	3.88	3.76	3.40
primarios incompletos	3.43	3.17	3.12	3.11	2.44
primarios completos	2.90	2.62	2.46	2.37	1.96
FP	2.40	2.32	2.12	2.14	1.96
BUP	2.02	1.71	1.44	1.51	1.34
carreira grao medio	2.02	1.83	1.75	1.54	1.53
carreira grao superior	2.00	1.61	1.44	1.32	1.18
outros estudos	2.54	2.63	2.65	2.89	2.59
CLASE SOCIAL					
baixa	3.36	2.93	2.75	2.75	2.19
media-baixa	3.00	2.78	2.71	2.84	2.37
media	2.54	2.35	2.19	2.24	1.96
media-alta	1.77	1.52	1.45	1.42	1.23
PROFESIÓN					
empresarios	2.78	2.74	2.75	2.49	2.19
titulación superior ou media	1.79	1.53	1.45	1.39	1.32
profesionais liberais	2.11	1.55	1.35	1.44	1.38
docentes	2.45	2.02	1.94	1.44	1.56
forzas armadas	3.50	2.61	2.57	2.25	1.86
administración subalterno	2.43	2.32	2.14	2.02	1.73
persoal servizos	2.63	2.42	2.18	2.17	1.85
autónomos	3.25	3.14	3.09	2.91	2.19
labregos	4.00	4.00	3.73	3.70	3.50
marifeiros	3.60	3.50	3.64	3.53	3.09
obreiros	2.92	2.78	2.64	2.60	2.36
estudiantes	1.95	1.54	1.35	1.75	1.50
amas de casa	3.07	2.85	2.71	2.61	2.06
persoas economicamente inactivas	1.83	1.39	1.36	1.00	1.75
SEXO					
home	2.69	2.47	2.33	2.48	2.15
muller	2.60	2.39	2.29	2.29	1.95
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	2.63	2.42	2.30	2.37	2.03
periurbano	3.67	3.21	2.53	2.90	2.11

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.1.2. Medias de usos lingüísticos na familia. Santiago*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.27	3.02	2.92	3.04	2.77
IDADE					
16 a 25 anos	2.81	2.35	2.04	2.40	2.59
26 a 40 anos	3.11	2.88	2.77	2.70	2.37
41 a 65 anos	3.58	3.36	3.32	3.18	2.87
máis de 65 anos	3.73	3.59	3.50	3.45	3.16
ESTUDIOS					
ningún	3.93	3.90	3.82	3.89	3.68
primarios incompletos	3.91	3.87	3.84	3.73	3.44
primarios completos	3.71	3.51	3.40	3.30	2.75
FP	3.36	3.13	2.84	2.69	2.48
BUP	2.80	2.34	2.13	2.36	2.08
carreira grao medio	2.84	2.56	2.43	2.41	2.00
carreira grao superior	2.55	2.10	1.92	1.87	1.89
outros estudos	3.14	3.33	3.43	3.40	3.25
CLASE SOCIAL					
baixa	3.80	3.66	3.54	3.63	3.29
media-baixa	3.61	3.47	3.39	3.48	3.18
media	3.18	2.90	2.79	2.92	2.63
media-alta	2.86	2.50	2.36	2.37	2.24
PROFESIÓN					
empresarios	3.73	3.54	3.42	3.23	2.80
titulación superior ou media	2.60	2.35	2.11	2.06	2.07
profesionais liberais	3.25	2.46	2.18	1.58	1.75
docentes	2.80	2.40	2.38	2.27	2.15
forzas armadas	3.33	3.58	3.70	3.33	2.61
administración subalterno	3.23	3.11	2.87	2.79	2.62
persoal servizos	3.14	2.94	2.95	2.90	2.28
autónomos	3.71	3.44	3.33	3.20	2.81
labregos	4.00	4.00	4.00	4.00	3.96
maríñeiros	4.00	4.00	3.25	3.25	4.00
obreiros	3.66	3.50	3.44	3.40	3.02
estudiantes	2.67	2.15	1.87	1.75	2.00
amas de casa	3.62	3.46	3.40	3.26	2.87
persoas economicamente inactivas	2.31	1.85	1.91	2.38	1.33
SEXO					
home	3.36	3.06	2.97	3.06	2.87
muller	3.19	2.99	2.87	3.02	2.71
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	3.06	2.75	2.62	2.75	2.49
periurbano	3.77	3.68	3.62	3.66	3.34

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.1.3. Medias de usos lingüísticos na familia. Lugo-2*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.46	3.37	3.29	3.42	3.13
IDADE					
16 a 25 anos	2.64	2.42	2.18	2.70	2.70
26 a 40 anos	3.31	3.22	3.09	3.08	2.91
41 a 65 anos	3.70	3.63	3.57	3.49	3.09
máis de 65 anos	3.86	3.80	3.78	3.71	3.46
ESTUDIOS					
ningún	3.88	3.90	3.89	3.75	3.50
primarios incompletos	3.82	3.78	3.75	3.70	3.30
primarios completos	3.59	3.50	3.42	3.52	3.20
FP	2.93	2.79	2.51	2.70	2.41
BUP	2.40	2.25	1.97	2.44	2.47
carreira grao medio	3.24	2.93	2.60	2.41	2.32
carreira grao superior	2.79	2.71	2.46	2.33	2.75
outros estudos	4.00	4.00	3.80	3.00	3.67
CLASE SOCIAL					
baixa	3.74	3.69	3.70	3.75	3.54
media-baixa	3.51	3.44	3.38	3.50	3.19
media	3.30	3.15	2.96	3.19	2.91
media-alta	2.38	2.09	1.87	2.12	2.03
PROFESIÓN					
empresarios	3.50	3.29	3.15	3.16	2.85
titulación superior ou media	2.56	2.36	1.99	2.70	2.67
profesionais liberais	4.00	4.00	3.00	1.00	1.00
docentes	3.50	3.26	3.10	2.62	3.09
forzas armadas	3.91	3.87	3.74	3.47	3.46
administración subalterno	3.32	3.23	3.05	2.98	2.76
persoal servizos	2.96	2.90	2.56	3.27	2.36
autónomos	3.64	3.59	3.49	3.59	3.16
labregos	4.00	4.00	4.00	4.00	3.92
maríñeiros	3.92	3.93	3.88	3.59	3.32
obreiros	3.65	3.65	3.58	3.57	3.21
estudiantes	2.54	2.26	2.01	3.00	4.00
amas de casa	3.59	3.55	3.54	3.48	3.09
persoas economicamente inactivas	2.81	2.14	1.80	1.86	3.00
SEXO					
home	3.52	3.38	3.28	3.42	3.22
muller	3.42	3.36	3.29	3.42	3.06
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
vilas	3.35	3.23	3.11	3.27	2.87
rural-2	3.68	3.66	3.64	3.71	3.66

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.1.4. Medias de usos lingüísticos na familia. Lugo-5*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.80	3.79	3.75	3.77	3.65
IDADE					
16 a 25 anos	3.63	3.56	3.48	3.57	3.51
26 a 40 anos	3.77	3.74	3.66	3.60	3.51
41 a 65 anos	3.84	3.85	3.82	3.80	3.64
máis de 65 anos	3.87	3.88	3.85	3.85	3.78
ESTUDIOS					
ningún	3.82	3.86	3.90	3.91	3.87
primarios incompletos	3.89	3.91	3.88	3.88	3.80
primarios completos	3.84	3.84	3.81	3.77	3.62
FP	3.80	3.69	3.53	3.53	3.29
BUP	3.58	3.52	3.32	3.21	2.96
carreira grao medio	3.29	3.07	2.88	2.83	2.46
carreira grao superior	3.16	3.07	3.01	2.41	2.08
outros estudos	3.31	3.31	3.56	3.11	2.83
CLASE SOCIAL					
baixa	3.96	3.96	3.90	3.87	3.80
media-baixa	3.80	3.80	3.78	3.78	3.67
media	3.75	3.76	3.69	3.76	3.61
media-alta	3.67	3.62	3.42	3.33	3.21
PROFESIÓN					
empresarios	3.84	3.77	3.73	3.80	3.56
titulación superior ou media	2.77	2.63	2.15	1.60	1.70
profesionais liberais	2.61	2.60	2.13	2.50	1.80
docentes	3.62	3.52	3.42	3.28	3.00
forzas armadas	3.69	3.74	3.73	3.55	2.82
administración subalterno	3.85	3.83	3.67	3.54	3.31
persoal servicios	3.64	3.73	3.65	3.44	3.33
autónomos	3.85	3.94	3.86	3.79	3.75
labregos	3.92	3.93	3.92	3.93	3.91
maríneiros	4.00	4.00	3.70	3.38	3.38
obreiros	3.91	3.89	3.84	3.76	3.66
estudiantes	3.48	3.30	3.24	3.57	3.40
amas de casa	3.70	3.71	3.67	3.65	3.46
persoas economicamente inactivas	3.65	3.66	3.59	3.40	3.40
SEXO					
home	3.82	3.82	3.77	3.77	3.68
muller	3.77	3.76	3.73	3.76	3.63
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
rural-1	3.72	3.70	3.63	3.64	3.43
rural-2	3.85	3.85	3.83	3.84	3.78

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.1.5. Medias de usos lingüísticos na familia. Ourense-4*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.73	3.68	3.60	3.58	3.34
IDADE					
16 a 25 anos	3.41	3.32	3.16	2.75	2.65
26 a 40 anos	3.67	3.59	3.50	3.35	2.9
41 a 65 anos	3.82	3.79	3.75	3.66	3.43
máis de 65 anos	3.92	3.87	3.79	3.77	3.57
ESTUDIOS					
ningún	3.94	3.96	3.90	3.89	3.78
primarios incompletos	3.92	3.88	3.87	3.80	3.63
primarios completos	3.72	3.66	3.52	3.46	3.10
FP	3.38	3.38	3.25	2.64	2.39
BUP	3.32	3.07	2.90	2.89	2.44
carreira grao medio	3.19	2.85	2.59	2.15	1.40
carreira grao superior	3.20	3.12	3.11	2.55	2.50
outros estudos	4.00	4.00	3.33	4.00	3.33
CLASE SOCIAL					
baixa	3.94	3.94	3.84	3.83	3.83
media-baixa	3.82	3.79	3.73	3.72	3.52
media	3.65	3.57	3.48	3.43	3.12
media-alta	3.18	2.80	2.71	2.89	2.50
PROFESIÓN					
empresarios	3.88	3.81	3.77	3.42	3.16
titulación superior ou media	3.00	3.00	2.43	1.00	2.00
profesionais liberais	4.00	4.00	4.00	2.33	2.33
docentes	3.50	3.27	3.10	3.18	2.33
forzas armadas	4.00	4.00	4.00	4.00	2.00
administración subalterno	3.58	3.51	3.47	3.15	2.81
persoal servicios	3.61	3.50	3.17	3.14	3.00
autónomos	3.71	3.57	3.40	3.24	2.71
labregos	3.99	3.97	3.92	3.88	3.90
obreiros	3.83	3.79	3.69	3.58	3.34
estudiantes	3.29	3.14	3.03	2.00	1.00
amas de casa	3.75	3.72	3.67	3.63	3.35
persoas economicamente inactivas	3.25	3.17	3.01	2.83	2.63
SEXO					
home	3.76	3.71	3.61	3.53	3.31
muller	3.71	3.65	3.59	3.62	3.36
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
vilas	3.52	3.41	3.28	3.29	2.93
rural-1	3.91	3.90	3.88	3.78	3.69
rural-2	3.82	3.79	3.74	3.71	3.52

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.1.6. Medias de usos lingüísticos na familia. Pontevedra*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	2.86	2.68	2.52	2.63	2.32
IDADE					
16 a 25 anos	2.09	1.83	1.66	1.91	1.99
26 a 40 anos	2.80	2.56	2.32	2.20	1.88
41 a 65 anos	3.31	3.14	3.06	2.89	2.45
máis de 65 anos	3.53	3.23	3.10	3.04	2.80
ESTUDIOS					
ningún	4.00	4.00	4.00	3.95	3.76
primarios incompletos	3.73	3.54	3.50	3.40	3.00
primarios completos	3.30	3.16	3.01	2.95	2.39
FP	2.41	2.10	1.82	1.59	1.54
BUP	2.02	1.82	1.65	1.70	1.50
carreira grao medio	1.99	1.73	1.51	1.57	1.33
carreira grao superior	2.07	1.74	1.55	1.34	1.33
outros estudos	2.25	2.45	2.02	3.00	2.00
CLASE SOCIAL					
baixa	4.00	3.77	4.00	4.00	3.76
media-baixa	3.21	3.14	3.02	3.20	2.78
media	2.46	2.21	2.02	1.99	1.75
media-alta	1.54	1.44	1.34	1.33	1.33
PROFESIÓN					
empresarios	3.04	2.88	2.66	2.78	2.24
titulación superior ou media	1.75	1.50	1.28	1.13	1.12
profesionais liberais	2.00	1.71	1.86	1.15	1.18
docentes	2.40	2.00	1.85	1.71	1.48
forzas armadas	2.38	2.19	1.77	1.63	1.45
administración subalterno	2.67	2.45	2.18	2.16	1.90
persoal servizos	2.98	2.89	2.59	2.66	2.36
autónomos	3.38	3.25	3.21	3.02	2.58
labregos	3.98	3.98	3.98	3.93	3.82
marifeiros	4.00	3.81	3.63	3.47	2.88
obreiros	3.34	3.28	3.12	3.03	2.72
estudiantes	1.85	1.53	1.33	1.31	1.00
amas de casa	3.17	2.94	2.87	2.72	2.19
persoas economicamente inactivas	1.96	1.82	1.43	2.17	2.50
SEXO					
home	2.93	2.74	2.54	2.69	2.47
muller	2.80	2.63	2.51	2.58	2.21
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	2.37	2.20	2.05	2.04	1.77
periurbano	3.21	3.11	2.95	3.17	2.79

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.0. Medias de usos lingüísticos na familia. Galicia*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL GALICIA	3.36	3.22	3.12	3.19	2.97
LINGUA INICIAL					
galego	3.96	3.94	3.87	3.79	3.52
castelán	1.90	1.63	1.53	1.65	1.50
as dúas	3.27	2.95	2.69	2.81	2.42
outras	3.08	2.80	2.67	2.51	2.58
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.13	1.04	1.01	1.02	1.01
máis castelán	2.44	2.01	1.74	1.71	1.47
máis galego	3.79	3.70	3.57	3.53	2.88
só galego	3.99	3.99	3.99	4.00	3.98
ENTENDE O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.96	1.84	1.70	1.69	1.45
bastante	3.40	3.28	3.20	3.26	3.05
moito	3.40	3.24	3.13	3.23	3.00
FALA O GALEGO					
nada	1.02	1.00	1.00	1.01	1.00
pouco	1.90	1.68	1.55	1.60	1.48
bastante	3.50	3.38	3.28	3.37	3.12
moito	3.65	3.55	3.46	3.54	3.28
LE O GALEGO					
nada	3.37	3.27	3.21	3.10	2.92
pouco	3.48	3.38	3.29	3.34	3.10
bastante	3.29	3.12	3.00	3.10	2.85
moito	3.12	2.86	2.71	2.78	2.58
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.37	3.25	3.18	3.10	2.85
pouco	3.45	3.33	3.24	3.31	3.08
bastante	3.21	3.01	2.86	3.05	2.88
moito	3.15	2.89	2.71	2.89	2.72
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.67	3.58	3.47	3.48	3.22
escola	1.71	1.41	1.27	1.55	1.49
amigos	2.01	1.69	1.71	1.81	1.67
veciños	1.72	1.53	1.57	1.67	1.51
traballo	1.57	1.43	1.38	1.57	1.46
outros	1.54	1.37	1.39	1.44	1.39

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.1. Medias de usos lingüísticos na familia. A Coruña*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	2.64	2.43	2.30	2.38	2.04
LINGUA INICIAL					
galego	3.89	3.86	3.70	3.52	2.86
castelán	1.63	1.41	1.34	1.43	1.31
as dúas	3.11	2.54	2.08	2.16	1.98
outras	1.00	1.00	1.00	1.33	2.00
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.15	1.02	1.00	1.03	1.00
máis castelán	2.46	2.05	1.74	1.69	1.40
máis galego	3.78	3.71	3.63	3.53	2.76
só galego	4.00	4.00	4.00	4.00	3.88
ENTENDE O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.70	1.58	1.41	1.53	1.28
bastante	2.67	2.46	2.36	2.28	1.96
moito	2.68	2.48	2.35	2.48	2.13
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.51	1.40	1.27	1.34	1.13
bastante	2.74	2.56	2.44	2.51	2.16
moito	3.01	2.80	2.66	2.87	2.43
LE O GALEGO					
nada	2.26	2.11	2.03	1.82	1.53
pouco	2.85	2.71	2.51	2.51	2.03
bastante	2.68	2.45	2.37	2.42	2.13
moito	2.47	2.19	2.05	2.25	1.97
ESCRIBE O GALEGO					
nada	2.57	2.40	2.26	2.13	1.75
pouco	2.82	2.69	2.61	2.58	2.16
bastante	2.58	2.23	2.11	2.37	2.25
moito	2.34	2.01	1.76	2.09	1.90
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.29	3.11	2.91	2.90	2.42
escola	1.43	1.17	1.06	1.30	1.40
amigos	1.56	1.25	1.33	1.49	1.35
veciños	1.13	1.18	1.19	1.34	1.19
traballo	1.33	1.29	1.38	1.22	1.22
outros	1.31	1.31	1.34	1.25	1.31

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.2. Medias de usos lingüísticos na familia. Santiago*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.27	3.02	2.92	3.04	2.77
LINGUA INICIAL					
galego	3.97	3.95	3.87	3.72	3.32
castelán	1.98	1.53	1.43	1.67	1.54
as dúas	3.31	2.86	2.60	2.42	2.26
outras	3.63	3.88	3.00	1.92	1.78
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.20	1.04	1.03	1.05	1.05
máis castelán	2.53	1.97	1.67	1.71	1.56
máis galego	3.78	3.64	3.54	3.42	2.64
só galego	3.97	3.97	3.98	4.00	3.95
ENTENDE O GALEGO					
nada				1.00	1.00
pouco	2.25	1.71	1.63	1.70	1.47
bastante	3.24	3.06	2.95	3.03	2.76
moito	3.30	3.04	2.94	3.10	2.83
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.80	1.46	1.27	1.33	1.28
bastante	3.24	3.00	2.92	3.06	2.72
moito	3.62	3.40	3.30	3.39	3.09
LE O GALEGO					
nada	3.34	3.17	2.99	2.99	2.61
pouco	3.32	3.13	3.06	3.17	2.84
bastante	3.24	2.94	2.78	2.86	2.60
moito	3.18	2.87	2.77	2.94	2.73
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.37	3.20	3.09	3.05	2.66
pouco	3.27	3.02	2.96	3.05	2.79
bastante	3.12	2.81	2.59	2.78	2.64
moito	3.18	2.83	2.69	2.91	2.70
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.62	3.43	3.30	3.34	3.01
escola	1.81	1.35	1.24	1.70	1.17
amigos	1.76	1.57	1.62	1.94	1.93
veciños	1.63	1.15	1.21	1.50	1.45
traballo	1.50	1.27	1.24	1.46	1.30
outros	1.28	1.16	1.27	1.31	1.15

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.3. Medias de usos lingüísticos na familia. Lugo-2*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.46	3.37	3.29	3.42	3.13
LINGUA INICIAL					
galego	3.95	3.94	3.86	3.80	3.45
castelán	1.91	1.68	1.57	1.68	1.71
as dúas	2.86	2.77	2.49	2.89	2.48
outras	2.00	2.00	2.25	3.33	3.00
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.08	1.03	1.00	1.00	1.00
máis castelán	2.45	2.14	1.82	1.73	1.61
máis galego	3.74	3.71	3.59	3.59	2.77
só galego	3.99	3.99	3.99	3.99	3.99
ENTENDE O GALEGO					
pouco	1.55	1.50	1.29	1.50	1.41
bastante	3.43	3.34	3.27	3.35	3.09
moito	3.58	3.49	3.40	3.57	3.24
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.84	1.61	1.45	1.49	1.54
bastante	3.61	3.58	3.48	3.54	3.16
moito	3.86	3.81	3.78	3.84	3.56
LE O GALEGO					
nada	3.10	2.95	2.84	2.83	2.41
pouco	3.57	3.48	3.41	3.55	3.26
bastante	3.43	3.38	3.28	3.48	3.27
moito	3.45	3.26	3.15	3.46	3.16
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.34	3.25	3.15	3.13	2.69
pouco	3.56	3.45	3.39	3.59	3.34
bastante	3.39	3.34	3.24	3.45	3.36
moito	3.44	3.33	3.05	3.48	3.27
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.73	3.68	3.58	3.62	3.29
escola	1.85	1.56	1.29	1.71	2.00
amigos	2.06	1.83	1.76	2.12	2.21
veciños	1.57	1.56	1.91	2.00	1.64
traballo	1.60	1.57	1.50	1.38	1.67
outros	1.43	1.40	1.60	1.67	1.75

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.4. Medias de usos lingüísticos na familia. Lugo-5*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.80	3.79	3.75	3.77	3.65
LINGUA INICIAL					
galego	3.93	3.94	3.92	3.91	3.80
castelán	2.60	2.43	2.28	2.31	2.20
as dúas	3.47	3.41	3.14	3.26	2.99
outras		4.00	4.00	1.50	2.50
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.08	1.00	1.00	1.00	1.00
máis castelán	2.49	2.33	2.08	1.96	1.69
máis galego	3.73	3.71	3.62	3.59	3.26
só galego	3.99	3.99	3.99	4.00	3.98
ENTENDE O GALEGO					
pouco	3.20	3.00	2.87	2.42	2.25
bastante	3.74	3.77	3.73	3.78	3.65
moito	3.84	3.82	3.78	3.78	3.68
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	2.68	2.51	2.39	2.53	2.39
bastante	3.74	3.76	3.73	3.72	3.64
moito	3.90	3.88	3.84	3.86	3.72
LE O GALEGO					
nada	3.79	3.78	3.75	3.71	3.64
pouco	3.88	3.87	3.84	3.87	3.78
bastante	3.72	3.72	3.67	3.70	3.57
moito	3.73	3.69	3.63	3.49	3.23
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.84	3.84	3.79	3.76	3.64
pouco	3.84	3.84	3.82	3.84	3.74
bastante	3.62	3.60	3.52	3.58	3.42
moito	3.76	3.70	3.62	3.46	3.29
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.88	3.87	3.84	3.84	3.73
escola	1.89	1.79	1.74	2.00	2.00
amigos	3.06	2.86	2.75	2.18	2.50
veciños	2.48	2.25	1.95	1.77	1.85
traballo	2.00	2.00	2.08	2.33	1.78
outros	2.33	2.33	2.25	2.00	1.00

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.5. Medias de usos lingüísticos na familia. Ourense-4*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	3.73	3.68	3.60	3.58	3.34
LINGUA INICIAL					
galego	3.97	3.96	3.90	3.86	3.62
castelán	2.36	2.10	2.06	2.04	1.77
as dúas	3.23	3.15	3.05	3.09	2.80
outras	3.80	3.21	2.33	2.89	2.75
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.08	1.00	1.00	1.00	1.00
máis castelán	2.46	2.15	1.71	1.95	1.50
máis galego	3.82	3.76	3.67	3.55	3.02
só galego	4.00	4.00	4.00	4.00	3.97
ENTENDE O GALEGO					
pouco	2.46	2.50	2.09	2.42	2.33
bastante	3.64	3.58	3.52	3.51	3.20
moito	3.87	3.83	3.75	3.71	3.55
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	2.00	1.74	1.57	1.83	1.71
bastante	3.76	3.69	3.63	3.63	3.31
moito	3.91	3.91	3.84	3.84	3.68
LE O GALEGO					
nada	3.70	3.64	3.54	3.43	3.25
pouco	3.75	3.71	3.66	3.61	3.31
bastante	3.66	3.57	3.47	3.60	3.43
moito	3.89	3.83	3.68	3.84	3.22
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.76	3.70	3.63	3.51	3.28
pouco	3.75	3.70	3.61	3.66	3.40
bastante	3.42	3.31	3.25	3.34	3.00
moito	3.93	3.83	3.68	3.79	3.17
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.81	3.77	3.71	3.70	3.45
escola	1.83	1.58	1.52	1.00	1.00
amigos	2.00	1.40	1.20	2.00	1.50
veciños	1.95	1.73	1.70	2.33	2.25
traballo	4.00	4.00	4.00	3.29	3.17
outros	1.00	1.00		2.67	2.00

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 4.2.6. Medias de usos lingüísticos na familia. Pontevedra*

	Cos avós	Cos pais	Cos irmáns	Coa parella	Cos fillos
TOTAL SECTOR	2.86	2.68	2.52	2.63	2.32
LINGUA INICIAL					
galego	3.95	3.93	3.83	3.62	3.12
castelán	1.51	1.36	1.29	1.36	1.24
as dúas	3.19	2.84	2.46	2.58	2.05
outras	2.00	1.75	1.00	2.50	2.50
LINGUA HABITUAL					
só castelán	1.09	1.03	1.01	1.02	1.00
máis castelán	2.56	2.09	1.80	1.64	1.41
máis galego	3.81	3.74	3.57	3.47	2.40
só galego	4.00	4.00	4.00	3.99	3.98
ENTENDE O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.45	1.27	1.23	1.45	1.19
bastante	2.82	2.64	2.48	2.56	2.31
moito	3.01	2.84	2.68	2.84	2.45
FALA O GALEGO					
nada	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.60	1.43	1.35	1.49	1.36
bastante	3.07	2.94	2.75	2.88	2.47
moito	3.39	3.26	3.12	3.27	2.88
LE O GALEGO					
nada	2.93	2.71	2.61	2.56	2.37
pouco	3.04	2.85	2.73	2.77	2.41
bastante	2.70	2.57	2.36	2.54	2.23
moito	2.68	2.42	2.21	2.32	1.94
ESCRIBE O GALEGO					
nada	3.06	2.84	2.75	2.66	2.38
pouco	2.87	2.74	2.56	2.71	2.33
bastante	2.56	2.35	2.12	2.32	2.02
moito	2.58	2.35	2.14	2.26	1.85
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN					
familia	3.33	3.24	3.05	3.08	2.67
escola	1.34	1.17	1.13	1.28	1.00
amigos	1.90	1.55	1.52	1.59	1.42
veciños	1.93	1.55	1.43	1.60	1.37
traballo	1.89	1.09	1.14	1.24	1.21
outros	1.32	1.27	1.31	1.18	1.17

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).